

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

INDHOLD

Chakotens Julemøde og Årskonkurrence 2007	side 3
Siden sidst	side 4
Skanse 1:1 af Lars Lindeberg	side 6
40 mm figurer fra Perry Miniatures	side 7
Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006, 2. del af Ivan M.C.S. Elsmark	side 8
Historien om støbeformsfabrikken Gebrüder Schneider af Klaus Schneider	side 16
Napoleons hær, som vist i Musée de l'Empéri af Ivan M.C.S. Elsmark	side 20
Raiders and regulators af Leif Christensen	side 22
Rapport fra en samler af Jens Kristian Boll	side 23
Nordmenn i dødsleirene af Leif Christensen	side 24
Chakotens mødeliste	side 26
Oversigt over farvebilleder	side 26

Chakoten

Udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab. Udgives med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandra Fond.

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet.

Bank reg.nr. 1551 Konto 6554873
IBAN: DK37 3000 0006 5548 73
SWIFT: DABADKKK.

Kontingent for 2007 kr. 300,-
Fra udlandet kr. 350,-

Selskabets Protektor

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim

Selskabets Præsident

Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 44 48 43 42
E-mail: wol@newmail.dk

Kasserer og adresser

Lasse Arnold
Kirkebroen 9, 2650 Hvidovre
Tlf. 36 75 86 33
E-mail: larnold3@csc.com

Udveksling af blade

Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 41 26 57 81
E-mail: thurholm@post5.tele.dk

Anvisningssalg

Aksel Willumsen
Kongedybet 18. 2.th, 2300 Kbh. S
Tlf. 32 54 01 77
E-mail: aksel@corfitz.com

Redaktion

Claus Mogensén
Kaktusvej 49, 2300 Kbh. S
Tlf. 48 17 26 81
E-mail: editor@hobby.dk

Selskabets hjemmeside

www.chakoten.dk

Grafisk design

Birgit Due

CHAKOTEN 2007

ISSN 0901-4799

Tryk

PE Offset & Reklame
Tømmervej 9

Chakotens Julemøde og Årskonkurrence 2007

Lørdag den 1. december kl. 18.00 i Kastellet, Hestestalden

Fra kl. 17.30 – 18.30 er der indlevering af udstillingsgenstande til årskonkurrencen.

Herefter er der smørebød med dertil hørende julehygge, kaffe og kage. Pris for spisning er 75,- kr. for voksne og 25,- kr. for børn under 15 år.

Selskabets medlemmer opfordres til at tage ægtefælle/samlever samt børn med til det populære arrangement.

Medlemmer af Figurina er også meget velkomne.

Tilmelding

Af hensyn til bestilling af smørebød m.m. bedes deltagerne tilmelde sig til Aksel Willumsen, tlf. 32 54 01 77 eller mobil 26 18 21 77 eller på E-mail: aksel@corfitz.com, senest onsdag den 21. november.

Årskonkurrence

Følgende kategorier til konkurrencen er:

- Enkeltfigurer/rytterfigur op til 65mm (runde – flade)
- Enkeltfigurer/rytterfigurer over 65mm (runde – flade)
- Figurgrupper/vignetter (max 4 figurer, alle størrelser)
- Dioramaer og opstillinger

"Fra det hjemlige skatkammer"

Alt kan tilmeldes, som ikke falder under de ovenstående kategorier. Nogle

eksempler: tegninger, replicavåben, publikationer, temaer om frimærker, medaljer osv. – eneste betingelse er, at man på en eller anden vis har gjort en særlig indsats for at fremstille, eller samle det udstillede

Best in Show.

Overordnet præmie til den udstillingsgenstand af alle, som får flest stemmer

Uden for konkurrence

For dem som bare har lyst til at udstille hvad som helst, af militærhistorisk tilsnit

Også i år er der en uforpligtende børnekategori med præmier (slikposer) til alle dem (børn) som deltager. Det er bare med at kickstarte børnene – de er jo selskabets fremtid.

Præmierne er som sidste år, vinderdiplomer, vin og det flotte skjold til "Best in Show".

TINSOLDATEN

MILITARY-ANTIQUE
Niels Ebbesensgade 6
9000 Ålborg

TINSOLDATER
LEGO
ELASTOLIN
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER
UNIFORMER

Abningstid:

mandag - fredag 12.00 – 17.00
lørdag 10.00 – 13.00
onsdag lukket

FORHANDLING AF TRADITION

Britains, Heyde, Lineol, Brigader m.fl.
købes og sælges

Ring og spørg! På Tlf: 9813 0177

DEN 7. MARTS.

Stor figuraften

Foredrag om figurfremstilling hvor Christian Raun fortsatte sin introduktion i figurmodellering. Vi lærte, hvorledes man bygger en figur op fra bunden som en ståltrådsmand og gradvist former figuren rundt om ståltråden. Christian viste også, hvorledes man får arme, ben og udstyr til at sidde, hvor man ønsker, ved hjælp af små splitter og dertil hørende huller boret ind i materialet. Der var også mange gode ideer til formfremstilling. Christian demonstrerede med tegninger, hvorledes man kan undgå tynde og sårbare kiler i gummiet. Selvom kun få havde taget selvfremstillede forme med, fik vi en livlig snak om formfremstilling. Det skal blive spændende at se, hvor mange medlemmer der har ladet sig inspirere til at forsøge sig med nye figurer til julekonkurrencen.

Aftenen sluttede med minianvisnings salg af figurer, byggesæt og modelmaterialer m.m. med Ole Thureholm i sin vante rolle som causerende auktionarius.

DEN 14. APRIL.

Generalforsamling

Den sædvanlige, trofaste skare var mødt op til børs, generalforsamling og anvisningssalg, og fik sig en hyggelig eftermiddag. Som følge af et beskedent fremmøde sidste år var lørdag den 14. april valgt med forventning om et lidt bedre fremmøde. Det er muligt, at der var et par stykker mere end sidste år, men da dagen viste sig som en af de første rigtige forårsdage med dejligt solskinsvejr, var det næppe det mest egnede generalforsamlingsvejr, og det har nok afholdt en og anden fra at deltage. Bortset fra det blev dagen en rigtig spændende dag med afslappet samvær omkring vort interessefællesskab.

Efter en times børs startede generalforsamlingen, hvor Ole Thureholm blev enstemmigt valgt som ordstyrer. Han konstaterede i den anledning, at generalforsamlingen var lovligt indvarslet og beslutningsdygtig. Da præsidenten fik ordet, glædede han sig efter flere års fravær fra de årlige generalforsamlinger over igen at få mulighed for at fremlægge bestyrelsens beretning. Med henvisning til at den var trykt i bladet, trak han blot nogle centrale punkter frem og sluttede af med at pointere, at det i den sidste ende er medlemmerne, der afgør, hvad der skal ske på vore møder. Så jo aktivere medlemmer, des mere indholdsrige møder.

Redaktøren forestod regnskabsfremlæggelsen, da kassereren havde fået forfald. Regnskabet var underskrevet af kasserer og revisor. Kassereren havde dog udarbejdet en række kommentarer til regnskabet, så det bl.a. var muligt at besvare spørgsmålet om, hvorfor der ikke var annonceindtægter i 2006, når der er 2 annoncer i alle bladene. Svaret var, at det tidligere ikke har været muligt at organisere håndteringen af annoncer, men at det nu er på plads, og at regnskabet for 2007 vil have indtægter på denne post.

Generalforsamlingen fulgte bestyrelsens indstilling om valg til bestyrelsen som præsenteret i bladet. Det førte til valg af Hans Chr. Wolter, Christian Raun, Axel Willumsen, Claus Mogensen, Leif Christensen og Lasse Arnold med Claus Anderson og Jørgen Larsen som suppleanter. Ligeledes blev Henning Bjerg Karstensen genvalgt som revisor med Christian Hesselberg som ny revisor-suppleant.

Fra flere sider var der ros til ideen med at have indkaldelse, beretning og regnskab trykt i bladet, blot savnede man en henvisning dertil i indholdsfortegnelsen på forsiden. Det vil vi prøve at huske til næste år.

Den 6. september 2006 holdt Poul Kannik foredrag om sin berømte far, Preben Kannik. I forbindelse med foredraget skænkede Poul Kannik "Skånska infanteriregiments Hedersplaket" med General Döbelns portræt, som en vandrepokal til Selskabet. Preben Kannik var blevet tildelt "Hedersplaketen" for de smukke dioramaer, han havde fremstillet for svenske regiment. Du kan læse mere om foredraget og plaketten i december nummeret 2006. Bestyrelsen valgte enstemmigt, at den første til at æres med vandrepokalen skulle være John Hansen.

Efter generalforsamlingen gennemførtes et rask lille anvisningssalg af bøger, hvor Ole Thureholm som sædvanligt gjorde sit til at få salget til at glide.

DEN 2. MAJ

så vi filmen "Kolberg."

Filmen og dens specielle tilblivelsesbaggrund er levende beskrevet i martsnummeret af Chakoten. Levede den gamle film så op til forventningerne? Filmen var afgjort seværdig, men der er sket meget i filmindustrien siden 1945, og vi er jo nok blevet mere kræsnere, når det drejer sig om slagsceneeffekter. Filmens styrke er nok persontegningerne af den prøjsiske konge, Frederik Wilhelm 3., Gneisenau og kom-

mandant Loucadou. Hvis man ledte efter propaganda, var den så tyk, at den var let at få øje på. Den stærke understregning af forskellen, mellem dem der havde magten og gav ordrer og den jævne borger, var nok også svær at kapere i 2007. Heltindens overvældelse under audiensen med den prøjsiske dronning Louise virkede besynderlig. Det samme gjorde kærlighedshistorien, eller var der flere? Der var ingen tvivl om, at heltinden havde et stort hjerte, der bankede for alle, bare de var prøjsere.

DEN 12. MAJ.

Udflugt til Historisk Samling på Antvorskov Kaserne

Ca. 15 medlemmer var mødt op til Chakotens årlige "ud af huset" udflugt på Antvorskov Kaserne for at opleve bl.a. Gardehusarregimentets fortid.

Ved Historisk Samlings indgang var der linet 5 ældre men perfekt restaurerede jeeps op fra Dansk Militærhistorisk Køretøjsforening, og det var en flot gestus fra ejerne, at de blev og ventede på vores ankomst, idet de skulle videre rundt på kasernen, da der også denne dag var "veterantræf".

I de 450m² store lokaler var samlingerne fra Sjællandske Livregiment, Gardehusarregimentet og Danske Livregiment, nu samlet under samme tag. Man kunne ved selvsyn hurtigt konstatere, at det var en særdeles indbydende og velkomponeret samling, som en masse frivillige ildsjæle havde sat sammen. Samlingen har ikke så lang tid på bagen på dette sted, for den blev indviet i 2005 af kronprins Frederik.

Effekterne kom selvfølgelig fra de tre regimenters lange historie fordelt på våben, medaljer, sadeltasker, faner, uniformer, en meget stor samling malerier og plancher, blandt andet udført af en af Chakotens stiftere, Preben Kannik, og mange, mange flere ting. Desuden var der en stor montre med modeller af de køretøjer og kampvogne, som igennem tiden blev benyttet af omtalte regiment. Alt i alt en imponerende samling.

Man arbejder i nær fremtid på at flytte samlingen af 1:1 køretøjer, som befinder sig rundt omkring på kasernerne, til Antvorskov.

Efter at alle havde fået dækket deres historiske behov, blev vi under John Winther Hansens kyndige opsyn sendt ud på en gåtur til de nyopførte stalde, som giver husly til Gardehusarernes 75 heste.

Til slut fandt vi sammen på et cafeteria og bekræftede hinanden i, at det havde været en dejlig dag på Vestsjælland.

Her finder du alt til støbning af tinsoldater m.v.

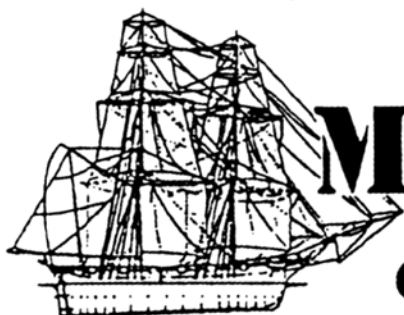

masser af forme til forskellige
soldater, fantasifigurer, skakspil
støbeskeer, tin, klemmer
og tilbehør m.m.m.

Vil du selv lave forme har
vi alt, hvad du skal bruge.
Silicone, der tåler 350 gr.
voks, modellermaterialer m.v.
- og 10.000 andre spændende
ting og sager.

Kig på vor hjemmeside
og besøg os, når du er i

København

MODEL & HOBBY

- siden 1948

Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K

Tlf./fax (+45) 33 14 30 10

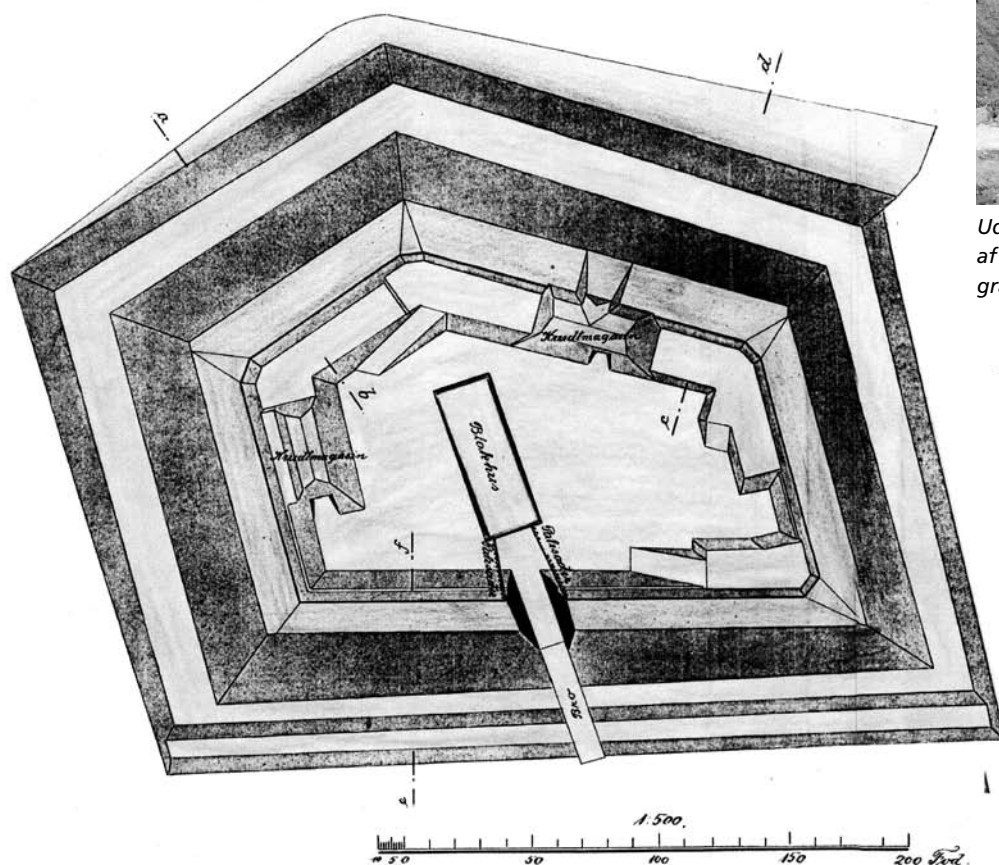
Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,
fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13

ONSDAG LUKKET

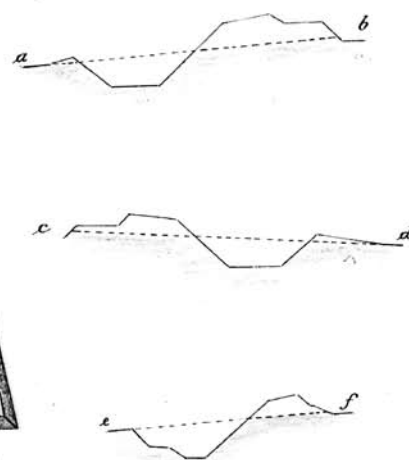
www.model-hobby.dk

Skanse 1:1

Og historien om, hvordan man bogstavelig talt gravede ny viden op, da man skulle bygge en rullebro til skansemodellen på Historiecenter Dybbøl Banke

Udgravningen i Skanse 8 viser placeringen af brofæstet i den indre voldskråning, i gravens bund og i den ydre gravskråning.

Oversigtskort over Skanse 8.

Af Lars Lindeberg

Dybbølstillingens ti danske skanser fra 1864 er på det seneste blevet suppleret med en ellefte, nemlig Historiecenter Dybbøl Bankes skala 1:1 skansemodel, som man lidt frækt kunne kalde Skanse 1:1 – eller slet og ret Skanse 11.

Alle de gamle skanser med numrene 1-10 er jo for længst jævnet med jorden, og deres ammunitionsmagasiner sprængt i stumper og stykker, så det er svært at danne sig et indtryk af, hvordan de så ud, da de var i ilden dengang.

Men nu står skansemodellen i det skønne sundvedske landskab med sine stejle volde, sin palisadesatte grav, sit massive blokhus, sine to jorddækkede ammunitionsmagasiner og sin sindrige rullebro. Også bestykningsen er på plads. En 12-pds. feltkanon og to 84-pds. fæstningskanoner, hvoraf den ene står i imponerende "høj" affutage, en slæde, der på hjul kan drejes på sin slædebrisk.

Dertil kommer "Soldaterbyen" bag skansemodellen med A-formede træbarak-

ker, en officers- og en mandskabsbarak, en koge- og en telegrafbarak. Desuden en høkerbod og et smedeskur.

Så skansen er omsider klar til at tage imod et stormløb – denne gang heldigvis kun af fredelige turister.

Virkelig et besøg værd!

Man har - ved at studere gamle arbejdstegninger og fotografier - bestræbt sig på at gøre skansemodellen så historisk korrekt som muligt. Og så har man bogstavelig talt gravet ny viden op.

Centerleder, museumsinspektør Bjørn Østergaard, som har arbejdet på projekt skansemodel fra start til mål, fortæller, hvordan konstruktionen af modellens rullebro, fik ham og projektleder Hans-Ole Hansen til at gå utraditionelt til værks for at få alle tekniske detaljer på plads.

Brofæstet

De bevarede konstruktionstegninger manglede oplysninger om brofæstet, så det besluttedes at foretage en udgravning

i resterne af Skanse 8, som har fået lov at ligge forholdsvis uforstyrret siden demoleringen i 1864.

Den gamle tegning af skansen viste rullebroens placering med stor nøjagtighed, så det var bare at sætte spaden i jorden. Troede Bjørn Østergaard. Men gravearbejdet var forgæves. Der var intet spor af brofæstet på stedet. Og så var gode råd dyre.

På tegningen var rullebroen anbragt på skrå over graven. Upraktisk, tænkte Bjørn Østergaard. Hvorfor havde man ikke bygget broen vinkelret på graven? Han vidste af erfaring, at man - da skanserne blev bygget - ikke altid fulgte tegningerne slavisk. Så det kunne jo være, at man havde bygget rullebroen på et mere fornuftigt sted.

Som tænkt, så gjort. Og da Bjørn Østergaard fulgte sin indskyldelse og gravede på det mest sandsynlige sted, fandt han brofæstet støbt i beton – både i den indre voldskråning (eskarpen), i gravens bund og i den ydre gravrand (konterskarpen).

Udsigt fra skansen med 12-pds. feltkanon af system 1834, som også blev brugt i 64.

Metalbeslagene til fastgørelse af broens trækonstruktion var endda så velbevarede, at de uden videre kunne kopieres til broen i skansemodelen.

Og så fik man oven i købet en sidegevinst. Gravearbejdet afslørede et dræn i jorden for enden af broen inde i skansen. Også en improvisation i forhold til den bevarede arbejdstegning. Og her havde man brugt et rør af tegl til afløbet i stedet for faskiner, som det ellers var normalt. Men netop i Sundeved med de mange teglværker var det let at skaffe teglrør, og det benyttede man sig naturligvis af.

Kompromis

I enkelte tilfælde er man i skansemodelen gået på kompromis med hensyn til materialevalg og konstruktion.

Det er sket af hensyn til modellens holdbarhed. Dybbølstillingens oprindelige skanser blev jo bygget som midlertidige feltbefæstninger, mens skansemodelen gerne skulle stå i mange år.

F.eks. har man under bygningen af skansemodelens volde anvendt jordarmeringsnet, som er lagt i lag af en meters tykkelse for at sikre volden mod sammenbrud ved kraftig nedbør. Dermed er rekonstruktionen fremtidssikret. Nogle af Dybbøl-skansernes voldskrån timer begyndte allerede at skrige sammen efter få år, så de måtte repareres, da de skulle i ilden 1864.

De nye ammunitionsmagasiner med op til en meter tykke vægge er støbt i moderne betonblanding med jernarmering. I sin tid blev magasinerne støbt i stiv grov-

beton iblandet skærver i såkaldt tørstøbningsteknik.

Det er derfor, resterne af de gamle skansers magasiner har holdt sig så godt. Magasinerne blev i øvrigt netop støbt i det dengang nymodens byggemateriale af hensyn til holdbarheden. Atter en improvisation af de praktiske folk, der byggede Dybbølstillingen. Ellers foreskrev reglementet trækonstruktioner, men da de skulle dækkes af jord, rådnede træet hurtigt.

Det viste sig så under preussernes beskydning af Dybbølstillingen, at magasinerne var skudsikre – i modsætning til blokhusene, som granaterne slog lige igennem og splintrede.

Så lidt held havde danskerne også under den ellers så tragiske krig. Skansemodelen, som i alt har kostet 16,5 mio. kr. at bygge, bliver indviet af dronning Margrethe ved en højtidelighed 17. juli i år.

84-pds. fæstningskanon i slædeaffutage

40 mm figurer

fra Perry Miniatures,
26 Fishpond Drive,
Nottingham, England

I septembernummeret af Chakoten 2006 var der en henvisning til krigsspilfigurerne fra Perry Miniatures og hjemmesiden www.perry-miniatures.com. Af særlig interesse for samlere af 40 mm figurer bl.a. støbt i forme fra Prince August og Nürnberger Meisterzinn kan det oplyses, at Perry Miniatures også markedsfører en 40 mm serie af rigtig flotte figurer fra the Peninsular War (1808 – 1814) på 61 forskellige figurer. Firmaet oplyser, at serien fortsat ekspanderes.

Hovedparten er fodfolk bestående af englændere og franskmænd, men der er både spanske regulære tropper såvel som guerilla. En stor del af figurerne leveres med flere hoveder eller hovedbeklædninger, så der er god mulighed for at skabe mange forskellige regimentter samt konvertere med andre fabrikater.

Der er indtil dato markedsført 5 ryttere ligeledes meget flotte, hvoraf 4 er franske og 1 er engelsk. De franske består af 3 husarer, en officer, en trompeter og en menig samt en fransk oberst fra et liniregiment. Den engelske rytter er en let dragon, der affyrer sin karabin fra hesten.

Det eneste problem er, at Perry måler sine 40 mm fra støvlespids til toppen af hovedbeklædningen, hvor bl.a. de 2 støbeformsproducenter samt de fleste andre i øvrigt måler fra støvlespids til øjne. Det gør Perrys figurer en smule underdimensionerede. Dette forhold er imidlertid mest udtalt, når det gælder fodfolkene, hvorimod rytternes dimensioner harmonerer meget godt med støbeformsproducenternes mål. Så mangler du nogle flotte franske husarer til dine 40 mm figurer, er her en mulighed.

På bagsiden er vist nogle af de flotte dioramaer fra hjemmesiden med 40 mm figurerne i deres naturlige spanske miljø i the Peninsular War.

Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006, 2. del.

Fra 1640 til Pavestatens opløsning i 1870

Af Ivan M.C.S. Elsmark

Med Nikolaus Fleckensteins død i 1640 udløstes en principiel konflikt om posten som Gardens kommandant. Medens familierne Fleckenstein og Pfyffer von Altishofen var Luzerns kandidater til embedet, så mente Nidwalden, Schwyz, Uri og Zug, at Luzern ikke skulle have monopol på at repræsentere de katolske kantonen i Rom. Især bestræbte kaptajn Joachim Püntener fra Uri sig på at få posten og fremførte som argumenter, at Gardens første chef, Kaspar von Silenen, var kommet fra denne kanton, og at officerer fra Uri altid havde stået i spidsen for schweizerregimenter i spansk tjeneste.

I Luzern henviste man imidlertid til et løfte, som Pius IV havde givet denne kanton i 1565¹, og påpegede, at dets kandidat Jost Fleckenstein havde været Gardens fungerende chef i 1637-38. Urban VIII fulgte indstillingen og udnævnte ham i november 1640 til kommandant, thi for Pavestaten var det vigtigt at have adgang til at hverve tropper fra Luzern, medens Trediveårskrigen (1618-48) hærgede Europa.

Jost Fleckenstein

Som ny kommandant måtte Jost Fleckenstein (1588-1652) i begyndelsen kæmpe mod intriger, inspireret af løjtnant Ludwig Pfyffer, som var skuffet over at være blevet tilsidesat ved valget. Garden spillede en væsentlig rolle ved de store kirkelige fester og pavelige optog, men for Jost Fleckenstein var de vigtigste opgaver diplomatiske. Han havde beholdt sine politiske poster i Luzern, og paven tillod ham hvert andet år at tage orlov fra Rom for at udøve disse. Til gengæld skulle han gøre sin indflydelse gældende i Schweiz for at fremme Vatikanets interesser. Tilskyndet af sin nevø, Taddeo Barberini, der var øverstkommanderende for alle de pavelige garderegimenter, lod paven ham i 1642 rekruttere 100 mand, der tildeltes Barberini som dennes personlige livvagt.

I 1644 døde Urban VIII og efterfulgtes af Innocens X (1644-55). Under ham opstod en alvorlig konflikt mellem regeringen i Luzern og Cistercienserordenen. Paven fandt, at myndighederne ikke havde behandlet disse nonneklostre med passende respekt, og i sin vrede truede han

endog med at nedlægge Schweizergarden. Som mellemmand faldt Jost Fleckenstein i unåde, der varede til hans død i juni 1652.

Hans Rudolf Pfyffer og Ludwig Pfyffer

Den 17. August 1652 udnævnte paven Hans Rudolph Pfyffer² (1614-57) til kommandant, medens Franz Pfyffer blev løjtnant. Denne indflydelsesrige Luzernerfamilie var hermed gået af med sejren, og elleve medlemmer af Pfyffer-klanen har gennem tiden været Gardens chef³.

Han hævdede dens prestige ved at sikre den benyttelse af kirken San Pellegrino⁴. Imidlertid havde han svært ved at sætte sig i respekt overfor officerskorpset, hvortil kom, at mandskabet på den tid var berørt af de religiøse brydninger i Schweiz⁵.

Ludwig Pfyffer von Altishofen.
Gardens kommandant 1658-86

I 1557 måtte han syg rejse hjem, medens hans broder Ludwig, en tidligere løjtnant i Garden, tog til Rom, som hans stedfortræder; dog i december var Hans Rudolf allerede død.

Pave Alexander VII (1655-67) udnævnte i februar 1558 Ludwig Pfyffer von Altishofen (1612-86) til Gardens chef. Han havde set tredive års aktiv militærtjeneste⁶ og nød ry for at være "*molto valore ed esperienza militare*" (højt fortjent og med stor militær

erfaring). Derimod havde han en vanskelig karakter, arrogance og egenrådighed havde gjort ham ufordelagtigt bemærket ved en strid med den pavelige *Nuntius* (gesandt), som forfatter af smædeskrifter og ved ulovlig hvervning. Hans manglende diplomatiske evner skadede ham i Vatikanet. Han hadede sin landsmand Plazidus Meyer, der var kaptajn i gardekompaniet *San Salvatore in Lauro*⁷, og han bagtalte ham for dårlig ledelse og administration overfor den pavelige generaloberst og rådet i Luzern⁸. Da lignende beskyldninger blev rejst mod Ludwig Pfyffers selv, måtte Luzern gribe ind og mane til besindighed og pligttopfyldelse⁹.

Gardens omdømme led under Pfyffers vilkårlige optræden¹⁰, og det blev pålagt ham i fremtiden ikke at tilbageholde mandskabets sold og klæder under noget påskud. Desuden kritiserede man Gardens prærogativ (stadfæstet i 1548 og 1607), som tillod den at holde egen justits (*del proprio tribunale*) efter schweizisk lov. Innocens XI (1676-89) havde stadfæstet dette, dog med den klausul, at enhver frit kunne appellere til de tilsynsførende i Vatikanet, og endog til paven selv, hvis de mente sig uretmæssigt behandlet.

Luzerns kapitulation med pavestaten fra 31. December 1665 giver et indtryk af tidens forhold. Garden skulle gøre tjeneste, hvor paven befalede det, men kun til lands. Den skulle nyde samme privilegier som de andre gardekorps; den månedlige sold (paga) til kommandanten var 54 romerske *Scudi*, fænrik 20 *Scudi*, sergenter 10, korporaler 6,5 *Scudi*, piber og tambourer 5 og menige 4 *Scudi* og 40 *Baiocchi*; sabler og geværer måtte mandskabet selv købe hos kommandanten.

Franz Pfyffer og Johann Kaspar Mayr

Efter Ludwig Pfyffers død i juni 1686 fulgte to kommandanter, der begge havde en kort og vanskelig embedstid. Gardens renommé led under den fortsatte kritik af dens prærogativ, dens forvaltning, kommandantens forhold og mandskabets svigtende subordination; problemer der ikke var isolerede men var tilbagevendende de næste 200 år.

Franz Pfyffer (1623-96) havde ved sin udnævnelse i 1686 allerede tjent fyrrer år i Garden. For at forhindre tidligere misbrug blev han besejlet ikke længere at lade poster i korpset stå vakante, og salget af stillinger blev ligeledes forbudt. Højere officersposter krævede Luzerns og paven godkendelse, men han bevarede retten til selv at udnævne subalterne officerer og underofficerer. Hele mandskabet skulle bo på kasernen og enhver personligt udføre sin tjeneste, da flere gardister stillede en *Guardiano* (uofficiel stedfortræder) medens de selv drev forretning i byen¹¹. Franz Pfyffer kunne ikke genoprette disciplinen. Under Konklaven i 1689 svigtede vagten, og der opstod en sådan tumult, at kardinalkolegiet ville have en ny kommandant; man overvejede endog helt at nedlægge Garden! Det lykkedes dog at formilde den nyvalgte pave Alexander VIII (1689-91), men Garden og dens chef var i miskredit.

I marts 1696 døde Franz Pfyffers ved et slagtilfælde, og Innocens XII (1691-1700) valgte som hans efterfølger Johann Kaspar Mayr von Baldegg (1652-1704), en indflydelsesrig Luzernerpolitiker, som også havde været regimentschef i spansk tjeneste. Hans embedstid var plaget af en ny strid om korpsets privilegier, toldfri vinimport og gardekasernens immunitet (*integrità del Quartiere*)¹². Et andet principielt spørgsmål var officerernes herkomst. Uri krævede adgangen til Gardens officersposter for dets borgere, hvilket Luzern bestemt afviste under henvisning til kapitulationen.

Interregnum 1704-12

Mayer døde i oktober 1704 og Clemens XI (1700-21) havde ingen hast med at udnævne en ny chef, men overlod ledelsen af Garden til løjtnant Konrad Pfyffer. De kandidater¹³, som Luzern foreslog, afslog den pavelige Nuntius med begrundelsen at de manglede "tapperhed, militær erfaring og klogskab", eller at de ikke kunne tale italiensk.

Johann Konrad Pfyffer og Franz Ludwig Pfyffer

I januar 1712 tog Clemens XI endelig beslutningen og udpegede Johann Konrad Pfyffer (1657-1727) til Gardens chef. Under ham mistede kommandanten retten til at repræsentere de andre katolske kantonen i Rom, og han måtte kæmpe mod Zug for at bevare Luzerns monopol på officersposter.

Ved hans død i juli 1727 udnævnte Benedict XIII (1724-30) den unge garde-løjtnant Franz Ludwig Pfyffer (1699-1771), selv om Luzern havde foretrukket en mere erfaren officer. Han havde gjort tjeneste som løjtnant i Lothringens hær, var indtrådt som ridder i Malteserordenen, kæm-

pet mod tyrkerne og 1719 indtrådte i Garden som løjtnant, kun 20 år gammel¹⁴.

Luzern var bekymret over forholdene i Garden og havde pålagt kommandanten at vise større omsorg ved rekruttering; især agte på at mændene havde et hæderligt ry, var gode katolikker og af den fornødne højde og alder. Desuden skulle gardisterne så vidt muligt forhindres i at gifte sig, da kasernen allerede var fuld af kvinder og børn. For at styrke moralen lod Pfyffer tjenestereglementet oplæse for mandskabet og befalede at klager kun måtte rettes til Luzern, ikke til paven. Han lod atter understøttelse udbetale til enker og synes at have opnået en forbedret administration og disciplin.

Dog kunne det ikke undgås, at Pfyffers egen fremfusende opførsel og umoralske privatliv vakte opsigt. Under et ophold i Schweiz i 1741 havde han forstyrret gudstjenesten, hvorfor han var blevet irettesat. Endnu alvorligere var, at han senere konspirerede om at forgive en adelsmand, til hvis hustru han havde et kærlighedsforhold. Han blev anklaget for retten i Luzern¹⁵, og en del kompromitterende breve kom i Vatikanets hænder. Paven befalede ham at holde sig borte fra Rom og nødte ham til sidst til at søge sin afsked i marts 1754. Pfyffer trak sig tilbage til Malta, hvor han døde i 1771. Det var første gang i Gardens historie, at en kommandant ikke havde bevaret sit embede på livstid.

Jost Ignaz Pfyffer

Hans efterfølger var Jost Ignaz Pfyffer (1709-82), en erfaren officer fra krigene i Italien der i 1738 var indtrådt i Garden som fænik. Hans lange embedsperiode 1754-82 forløb uden særlige begivenheder. Han synes ikke at have bekymret sig meget om korpsets tjeneste og velfærd og beskyldtes for at foretage fradrag fra mandskabets sold og ydelser til egen fordel. Ved hans død i 1782 var utilfredsheden blandt mandskabet stor.

Gardens forrang, som pavelig livvagt, var på denne tid omtvistet, da garde-regimentet af let rytteri (*Cavalleggeri*) gjorde den rangen stridig. Dette beredne korpset var blevet oprettet i slutningen af det 16. århundrede med henblik på at ledsage paven til hest, medens Schweizergarden udførte den samme tjeneste til fods¹⁶. Efterhånden stillede *Cavalleggeri* også vagter til fods og krævede yderligere retten til at gøre tjeneste i Vatikanets sale – endog i det pavelige forværelse. Også efter Pfyffers død i december 1782 fortsatte stridighederne, indtil pave Pius VII i 1801 oprettede Nobelgarden (*Guardia Nobile Pontificale*),

som fik absolut forrang over Schweizergarden og alle andre gardekorps.

Gardereglement og tjeneste

I 1732 havde Luzern forelagt et nyt garde-reglement til afløsning af det fra 1694, som var forældet. Gardens opgaver og pligter blev nedfældet i 60 paragraffer. Nogle af bestemmelserne skal omtales. Rekrutterne skulle være romersk-katolske, mindst 1,75 m høje (med sko) og tale både tysk og italiensk¹⁷. De skulle sværge paven troskab, og kommandanten og officererne lydighed.

Hellebardist. Billede fra 1787 i Collezione Plinio Nardecchia, Rom

Banden og sværgeren var forbudt og medførte bødestraf, drukkenskab og spillægæld straffedes strengt. Gardisterne skulle gøre tjeneste, hvor det blev dem besejlet, være punktlige, måtte ikke forlade deres poster og kun stille en afløser med kommandants billigelse. De måtte ikke strides eller fægte i Roms gader og skulle helst undgå at frekventere den lokale befolkning. Giftermaal krævede kommandants samtykke, og gardisten skulle stille et betydeligt beløb som sikkerhed for børnenes

Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006, 2. del.

underhold, hvis han skulle dø. Vagter med gevær skulle have nok kugler og krudt til mindst 12 skud og enhver mand besidde en ny¹⁸ og en gammel uniform. Ved tjeneste i pavens forværelse havde kommandanten og højerestående officerer en uniform af sort silke, medens de øvrige, der ikke nød denne ære, bar en rød uniform, hvorfor betegnelsen "sorte" og "røde" officerer opstod.

Gardens dagbog (*Memorie*) fra Jost Ignaz Pfyffers tid giver et godt indblik i tjenesten, der vekslede mellem lange vagter i Vatikanets og Quirinal paladsets sale og ved porte. Et vagthold på 19 mand blev hver måned detacheret til guvernørens residens i Pesaro. Dertil kom de store ceremonielle lejligheder som bisættelser og intronering af paver, de vekslende kirkelige højtidere, modtagelse af fremmede fyrster og ambassadører, pavens sommerophold i Castel *Gandolfo*, m.v. Til gengæld modtog gardisterne derfor, som det var tidens skik, ydelser i form af drikkepenge eller i natura, som for eksempel i Jubelåret 1776 da de som tak af paven fik 6 fade vin og 600 brød foruden en pengegave. Var mandskabet desuden udkommanderet til særtjeneste i Rom, f.eks. som æresvagter for højtstående personer, så kunne de påregne en ekstraskilling til at supplere den månedlige sold, der ofte var utilstrækkelig.

Gardens normerede styrke var fra 1772-98 på 120 mand, men det faktiske antal har gennem tiden varieret. Fra 1788 findes følgende mønsterrulle: kommandant med rang af oberst; en løjtnant med oberstløjtnantsrang, en sekondløjtnant og en fænrisk med kaptajnsrang, en oversergent med rang af løjtnant, en kappelan (feltpræst) og en feltskærer (læge). Der var 6 sergenter og 6 korporaler, 100 hellebardister fordelt over 6 vagthold med 4 mand tildelt kommandanten som vagt ved hans embedsbolig, 4 tambourer og 1 piber. Desuden en tambourmajor og 8 oboister eller klarinettister¹⁹. I alt 133 mand²⁰.

Uniformen var stadig i de traditionelle vertikale stribede blå, gule og røde farver, medens dens snit var tilpasset tidens mode. På billedet på side 9 fra 1787 ses hellebardisten i tjenesteuniform med trekantet fjerprydet hat, kalvekrøs i stedet for den store pibekrave og et bredt gult bandoler over højre skulder. Til fuld gallauniform ("gran galla") hørte hjelm og halvrustning.

Pavestaten

Det skal huskes, at pavens domæner udgjorde en egen uafhængig stat, Pavestaten eller Kirkestaten, der på den tid talte halv-

Pavestaten. Tysk kort fra 1803

anden million indbyggere. Der angives at have været 17.000 gejstlige og en velhavende adelstand med palæer i Rom og store godser og landdistrikter. Borgerstanden var lille, medens der var et mangfoldigt og yderst fattigt proletariat. Vatikanet i Rom var pavens hovedresidens og samtidig regeringens sæde. Betegnelsen Vatikanet for Pavestolens bystat (officielt Stato della Città del Vaticano) stammer fra 1929 efter traktaten mellem Italien og pave Pius XI. Når der således før den tid henvises til Vatikanet, menes enten den pavelige residenskompleks eller regeringen, ganske som man på dansk taler om Christiansborg som borgen eller Folketinget.

Franz Alois Pfyffer

Som ny kommandant udnævnte paven i 1783 Franz Alois Pfyffer (1734-1809) der var løjtnant i Garden og vel anset i Vatikanet. Ved overtagelse af embedet stod det dårligt til med korpsets indre forhold. Året tidligere havde 60 gardister overrakt Pius VI (1775-99) en supplik (bønsskrift) hvori de bl. a. klagede over at den fulde månedlige *paga* (sold) ikke blev udbetalt; at munderingspengene til uniformen ikke var tilstrækkelige, og at de selv måtte betale for hatte og fjerbusk; at officererne tilbageholdt en del af de drikkepenge, der blev givet til mandskabet, og at *San Pellegrino* kirkekassens indtægter ikke kom Gardens enker og forældreløse børn til gode. Da det pavelige Rentekammer månedligt udbetalte kommandanten $4\frac{1}{2}$ *Scudi* for hver gardist,

som deraf kun modtog 4 *Scudi*, foruden det hver ottende måned bevilligede penge til en ny uniform og hvert år 441 *Scudi* til hatte og fjerbuske, var mandskabets klage velbegrunderet.

Paven indså disse uretfærdigheder, men samtidig ville han ikke diskreditere de tidligere kommandanter. Han lod derfor sin overhofmarskal (*maggiordomo*) udarbejde et supplement²¹ til garderelementet som blev overgivet til Franz Alois Pfyffer ved hans udnævnelse. Efter dette skulle sold og andre ydelser betales fuldt ud uden nogen deduktion og desuden hver maj måned 2 *Scudi* til hatte og fjerbusk. Regler for honorarer og drikkepenge blev fastlagte for at undgå vilkårlighed. Gardisterne skulle tilforordnes vagtdivisionerne efter deres kantonale hjemstavn, mandskabet skulle frit have udleveret våben og hver 8 måned modtage en ny uniform, som det tidligere havde været praksis. Gardens privilegier stadfæstedes, men officerer og mandskab skulle have ret til at klage til paven ved misligholdelse af reglementet, uden derfor at have begået tjenestebrud.

For at gennemtvinge en forbedring af deres forhold havde hovedparten af gardisterne lavet en sammensværgelse. Uklogt undlod Pfyffer at bekendtgøre det nye reglement, medens han samtidig skrev til Luzern og anklagede mandskabet for opsætsighed. Der fulgte nu en periode med alvorlige disciplinære konflikter, som udartede til mytteri, hvor 54 mand truede med at forlade Garden. Ikke blot misforholdene, men også den spirende politiske

frihedstrang har sikkert gjort sig gældende. Efter nogen tid kom der dog mere ro i korpset; 27 gardister blev afskediget, nyt mandskab hvervet og forholdene syntes atter have normaliseret sig. Men det blev kun for en kort tid.

Krisetider

I 1789 brød den Franske Revolution ud, og den kom snart til at feje over Europa, politisk, militært og kulturelt. Den 10. august 1792 blev Tuilerierne stormet og mange Schweizergardister dræbt²² i et blodbad; nogle få uger efter styrtedes kongemagten og Frankrig blev en revolutionær og sekulær republik²³. Prøjsen og Østrig havde erklæret Frankrig krig, og efter nogle år med nederlag kunne den nye republiks hær i 1796-97 under general Bonaparte undertvinge Norditalien. Pavestaten var truet, og Paven blev tvunget til at betale en stor "erkendtlighed" for at standse Bonapartes offensiv mod Rom²⁴.

En alvorlig konflikt udbrød i december 1778. Medens Josef Bonaparte og general Duphot opholdt sig i Rom, opstod der optøjer foran den franske ambassade mellem en gruppe romerske revolutionære "Jakobinere" og militsen. Det kom til skudveksling og Duphot blev dræbt²⁵.

For Direktoret var dette en kærkommen lejlighed til at forjage paven.

General Berthier fik ordre til at besætte Rom, hæren blev opløst, og paven måtte kun beholde 500 mand til sin beskyttelse. Den 15. februar 1798 blev den Romerske Republik deklareret, og den næste dag besatte den romerske republikanske borgergarde og de franske tropper Vatikanet. Schweizergarden, der havde fået ordre til ikke at sætte sig til modværge, blev afvæbnet og den 17. februar erklæret for "opløst".

Tre dage senere måtte Pius VI forlade byen og rejse i eksil til Toscana, medens Vatikanet blev overladt til plyndring²⁶.

Med Luzerns billigelse lod Kommandant Pfyffer mandskabet afmønstre og solgte korpsets ejendomme og arkiv, inden han selv vendte tilbage til Luzern, hvor han døde i 1809. Medens nogle gardister rejste tilbage til Schweiz, blev en del i Rom og afventede trofast pavens tilbagekomst.

En ny koalition mod Frankrig blev dannet i december 1798, Russisk-Østrigske styrker under den russiske general Suvarov rykkede ind i Italien hvor de i 1799 slog de franske hære ved Casano, Trebbia, Novi og Genoa²⁷. I november kunne nepolitanske tropper marchere ind i Rom og genoprette Pavestaten.

Karl Leodegar Pfyffer

Pius VI var imidlertid død. Konklaven samledes i Venedig, hvor den i marts 1800

valgte Pius VII (1800-1823), som hans efterfølger.

Karl Leodegar Pfyffer (1763-1834), løjtnant i Garden siden 1782, meldte sig straks til tjeneste og blev udnævnt til ny kommandant. Han samlede i Rom en lille styrke på 3 sergenter, 2 korporaler og 36 hellebardister, hvortil sluttede sig fænrik Jost Amrhyn, der blev løjtnant. Den 3. juli 1800 kunne Pius VII holde et triumfintog i Rom. Sammen med den nyoprettede Pavelige Adelsgarde (*Guardia Nobile Pontificale*), der bestod af adelsmænd fra Roms førende familier²⁸, optog Garden sin tjeneste i Vatikanet, omend i indskrænket omfang på grund af mangel på mandskab.

Efter Bonaparte var blevet Førstekonsul, foretog han et nyt felttog i Italien og vandt en række afgørende sejre, som førte til fredstraktaterne i Luneville i februar og Firenze i marts 1801. Pavestaten blev anerkendt, og han sluttede et konkordat (overenskomst med den katolske kirke) med paven, som skulle sikre religiøs fred i Frankrig. For Garden var det en svær tid; dets arsenal og kaserne var udplyndret, så den manglede våben og andet udstyr; solden slog ikke til²⁹, og det var vanskeligt at hverve nyt mandskab, da rentekammerets kasse var tom. Det lykkedes dog i 1803 at bringe korpset op på 3 officerer, 6 underofficerer og 55 hellebardister.

I 1804 rejste Pius VII til Napoleons kroning i Paris, ledsaget af Adelsgarden, medens Schweizergarden forblev i Rom. I de følgende år opstod en alvorlig konflikt med Frankrig efter paven havde nægtet at tilslutte sig handelsblokaden mod England. Som svar lod Napoleon havebyen Ancona annektere, og senere også pavestolens provinser Bevento og Corvo. Da krisen tilspidsede, marcherede franske tropper ind i Rom, og den 7. maj 1809 blev Pavestaten atter ophævet, og området indgik under betegnelsen *Latium* i det franske imperium. Paven nægtede at opgive sin verdslige magt og ekskommunerede Bonaparte, hvorpå Vatikanet blev besat, Garden afvæbnet, og Pius VII måtte som fange rejse til Savone. Garden var de facto ophævet, men franskmændene lod den forblive i Vatikanet i fred. Mange rejste efterhånden hjem, men endnu i 1810 var alle officerer og en del gardister stadig indlogeret på kaserne; dog i 1813 var antallet svundet til blot fem.

Pavens tilbagevenden til Rom

Efter at Napoleon forgæves havde forsøgt at få paven til at underskrive et nyt konkordat, frigav han ham tilsidst, og i maj 1814 kunne Pius VII holde et triumferende indtog i Rom. Ved Wienerkongressen blev Pavestaten atter anerkendt i næsten samme udstrækning som før 1795.

Både Nobelgarden og Schweizergarden

trådte i løbet af 1814 igen i funktion, omend de langt fra var fuldtallige. Da krigen i 1815 atter brød ud, flygtede paven for Murats neapolitanske hær³⁰, men efter dens nederlag³¹ mod østrigerne, kunne han i maj vende tilbage til Rom. Medens Garden i 1815 talte to officerer, en kapellan og 36 underofficerer og gardister, så var der året efter 75 hellebardister, hvortil senere sluttede sig 16 nyhvervede rekrutter. Efterhånden skulle Garden bringes op på 104 mand.

Gardeprivilegierne, forrang og tjenestereglement fra 1732 var blevet bekræftet, men de interne forhold i korpset var dårlige. I 1819 klagede en del gardister til paven, over at Pfyffer tilbageholdt en del af solden til nyt mandskab, at uniformerne var af ringe kvalitet og at de manglede kapper til nat- og vintertjeneste. Desuden krævede de et dyrtidstillæg til den månedlige sold på 4 Scudi. Også Luzern modtog klager over kommandantens vilkårlighed ved tildeling af officersposter, endog at disse blev givet til ikke-schweizere, over kvaliteten af nyhervet mandskab, samt over manglende disciplin³², pligttopfyldelse og gudsfrygt. Pfyffer lod svare, at problemerne skyldtes pengemangel, især ved rekruttering og anskaffelser af uniformer; resten af klagerne afviste han ligeud. En ny *kapitulation* var efter Luzerns mening nødvendig³³, men for paven var det ikke en prioritet; han ville blot at Garden skulle gøre sin pligt!

Ny hvervningstraktat med Luzern

Pius VII døde i 1823 og efterfulgtes af Leo XII (1823-29). Han befalede Pfyffer at optage forhandlinger om en ny kapitulation, idet han ikke blot ville øge Gardens mandskab fra 102 til 200 mand, men desuden hverve 2.000 soldater til at formere et eliteregiment. Luzern, der lå i forhandlinger med andre nationer om hvervning, kunne ikke sanktionere en så omfattende hvervning, men kantonen Schwyz var villig til at rejse denne styrke. I 1825 kunne forhandlingerne afsluttes. Blandt de væsentligste bestemmelser var: Gardens gamle privilegier blev bekræftet, og kommandanten og løjtnanten udnævntes som førhen af paven på Luzerns indstilling. Styrken skulle bringes op på 200 mand, rekrutteret i alderen 18 til 25 år, der frit kunne hverves i alle de schweiziske kantoner. Den månedlige sold for kommandanten var 70 *Scudi*; for menige blev den fastsat til 6 *Scudi* og hver mand skulle modtage en ny uniform hvert år foruden 3 *Scudi* til vedligeholdelse af munderingen. Underofficerer og officerer fik årlige munderingspenge. Der stiftedes en pensionskasse, og det bestemtes, at kommandanten årligt skulle gøre regnskab til Luzern og paven for Gardens midler.

Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006, 2. del.

I det hele taget var den nye overenskomst et stort fremskridt til Gardens fordel. Rekrutteringen var dog et problem, da Neapel synes at kunne tilbyde bedre hvervebetingelser, og mandskabsstyrken steg kun langsomt og nåede aldrig over 197 mand.

Protest og insubordination

Forventningen, om at forholdene i Garden med *kapitulation* nu ville falde til ro og vende tilbage til den gammelkendte rutine fra før 1798, viste sig ikke at holde stik. Den franske revolutions frihedstanker havde også berørt den schweiziske Konføderation, og mandskabet var uvilligt til at underkaste sig den strenge subordination og de arbitrære beslutninger. Desværre tog Karl Pfyffer sine pligter let, tilbragte tiden med Roms adelsmænd og jagtudflugter. Den daglige tjeneste overlod han sine to sønner, som han havde placeret på officersposter, hvor de regerede, som de lystede.

Utilfredsheden var stor blandt underofficerer og mandskab, som var på randen af mytteri, og i 1827 rettede de en klage til paven over kommandantens egenrådige opførsel og pligtforsømmelser, hans søn-

Gallakørsel i 1835 af pave Gregor XVI eskorteret af Schweizergarden

ners forvaltning, magtmisbrug, tilbageholdelse af sold, samt unødvendig langvarig eksercits og kirkeparader. De krævede Pfyffer afskediget og erstattet med en ny chef, der ikke kom fra Luzern³⁴. Paven, som frygtede, at Garden skulle komme i vanry, ville ikke desavouere kommandanten, og resolverede af hovedmændene til urolighederne skulle straffes og forvises fra Pavestaten. Disse, sammen med 29 andre gardister der havde sluttet

sig til dem, forlod Rom i 1828, og nye blev hvervet i deres sted.

Paven rettede dog en indirekte kritik af Karl Pfyffers ledelse, og hans ene søn Ignaz blev bortvist fra Garden. Desuden måtte han ikke længere foretage væsentlige ændringer i korpsets tjenesteforhold uden pavens samtykke, som også krævedes ved udnævnelser af subalterne officerer og underofficerer³⁵. Leo XII ønskede også, at reducere Gardens styrke til blot 100

Gardens kommandant i fuld galla. Stik fra ca. 1830

Hellebardist i fuld galla. Stik fra ca. 1830

Underofficer med tohåndssværd. Billede fra ca. 1830 i Collezione Plinio Nardecchia, Rom

Projekteret uniformering. Denne tegning i Staatsarchiv Luzern viser kommandant Karl Leodegar Pfyffers forslag fra ca. 1830 til nyuniformering af Schweizergarden. Forslagene brød med traditionen, og kun den "lille uniform" (markeret med 3 på tegningen) med blå kjole blev godkendt

mand, men Luzern henviste til kapitulationens betingelser, og forhandlinger herom fortsatte også efter pavens død i 1829. Hans efterfølgere Pius VIII (1829-30) og Gregor XVI (1831-46) lovede at bringe Garden op på fuld styrke "når forholdene tillod det", men den nåede ikke over ca. 120 mand, og antallet faldt senere yderligere. Se optoget med paven på side 12.

Juli-revolutionen i Paris i 1830 inspirerede til opstand i liberale italienske kredse, og året efter stiftede Mazzini den patriotiske bevægelse for national enhed, *La Giovane Italia* (Det unge Italien). Et oprør i Pavestaten i 1831 blev undertrykt med Østrigsk og Fransk hjælp. Til at styrke sin hær hvervede paven et fremmedregiment af østrigere og i 1832 rejste han endnu et regiment af schweizere, da pavestolen frygtede sin verdslige magt truet af den patriotiske vækkelse.

Uniformering

Som det ses af billederne på side 12, havde uniformerne kun ændret sig lidt siden århundredeskiftet. Omkring 1835 forelagde imidlertid Karl Pfyffer en plan om nyuniformering af Garden. Han så helst mandskabet iført andre, mere tidsmæssige uniformer med chakot, blå énradet kjole og lange bukser. Hans forslag kunne have været dødsstødet for den traditionelle blå, gule og røde renæssanceuniform. Så vidt gik det dog ikke, men den her viste illustration giver en idé om det uniformsblanderi, der var på tale. Morsom er idéen med at erstatte den trekantede hat med en chakot eller hat (i form som den Drabantgarden i Danmark havde haft) til den lille gallauniform. Den "moderne" blå uniform fik kun indpas som kaserne- og udgangsuniform, hvortil der blev båret en baret eller felthue (bonetto di polizia), muligvis en tid også en chakot. Til vagttjeneste brugtes fortsat

den bekendte sribede gallauniform med bredt bandoler, og til den fulde galla, halvrustning med pibekrave og hjelm med fjerbusk; mandskabets bevæbning var fortsat en hellebard (unam hastam) og sabel (ensem unum falcatum).

Martin Pfyffer

Karl Pfyffer døde i november 1834 og efterfulgtes i 1835 af sin søn Martin Pfyffer (1798-1879), som allerede i 1814 som 16 årig var blevet gardeskriver, udnævnt i 1825 til sekondløjtnant og avancerede i 1831 til løjtnant. Han lod Gardens kaserne og officerernes embedsboliger renovere. I 1835 ændrede han reglerne for rekruttering af tambourer. Det havde tidligere været mænd, hvis højde var betydeligt mindre end de 1,75 m, der forlangtes af hellebardisterne. Fremtidig skulle disse poster fyldes af drenge af gardisternes familie, med mulighed for at indtræde som hellebardist, når de havde nået den rette alder og højde; en stor lettelse for mandskabets børnerige familier.

Desværre misbrugte Pfyffer sin stil-

Garden fra ca. 1840. Fra venstre: Hellebardist i vagtuniform, hellebardister i fuld galla med fane, trommeslager (dreng), officer og kommandant.

ling, og mange alvorlige klager blev rejst over ham og Gardens forhold. Det var de gammelkendte problemer: dårlig ledelse, svigtende disciplin, vilkårlighed ved rekruttering³⁶ og afskedigelse, tilbageholdelse af sold, pension og andre ydelser samt uorden i regnskaberne til egen berigelse. Den pavelige overhofmarskal Rusconi skrev i sin rapport, at korpsets 123 mand årligt kostede Vatikanet 16.704 Scudi, uden at paven havde en effektiv og værdig livgarde. Han mente at situationen var så håbløs, at den eneste løsning var helt at nedlægge Garden! Martin Pfyffer måtte drage konsekvenserne, og i juli 1847 søgte han sin afsked, som straks blev bevilliget. Pius IX (1846-78) ville dog beholde Schweizergarden i betragtning af den politiske urolige tid, og lod løjtnant Gebistort midlertidig overtage ledelsen.

Franz Leopold Meyer

I september 1848 udnævnte Pius IX (1846-78) Franz Leopold Meyer vor Schauensee (1809-60) til kommandant (først provisorisk)³⁷. Han havde været kaptajn i Pavestatens schweiziske fremmedregiment og nød ry som en meget dygtig officer. Dertil kom, at han var i familie med Mayr von Baldegg, der havde været Gardens chef i det syttende århundrede og hans onkel Bernhard Meyer, der havde tjent sig op til general i den franske hær under Napoleon.

Revolution 1848-49

Året 1848 var begyndte med store frihedsdemonstrationer i flere italienske byer. Den 12. januar rejste befolkningen sig i Palermo, og i februar blev kongen af Neapel tvunget til at give landet en fri forfatning³⁸. Den 10. februar holdt Pius IX en offentlig tale, hvor han lovede en række liberale reformer i Pavestaten. Han sluttede med

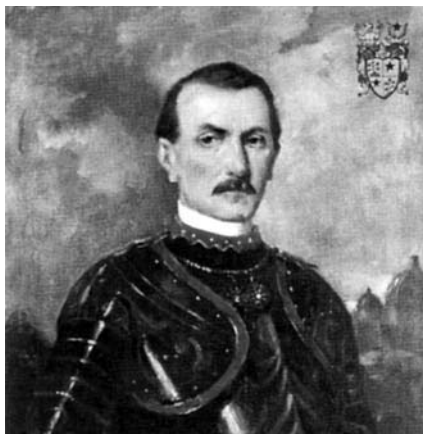
Pavens Schweizergarde i Rom, 1506-2006, 2. del.

ordene "*Gud bevare Italien*", hvilket begejstrede folkemængden. Men han må have været grebet af øjeblikket, thi at opgive sin verdslige magt i Rom var langt fra hans hensigt³⁹. Det er ikke muligt her nærmere at behandle periodens krigsbegivenheder i Italien og de mange blodige kampe, men forholdene i Pavestaten skal kort omtales.

Den 15. november 1849 blev ministerpræsidenten grev Rossi myrdet i Rom, og under de påfølgende voldelige demonstrationer beskyttede Garden Quirinalpaladset med 70 mand under Meyer, medens 50 forblev som vagt i Vatikanet. Dagen derpå samlede der sig et stort demonstrationstog, til hvilket også linietropperne og gendarmeriet havde sluttet sig. De krævede udnævnelse af en demokratisk regering og fri forfatning, og da paven ikke ville give efter for presset, gik mængden løs på Quirinalpaladset. Garden svarede med nogle skud, to borgere lå såret på pladsen, og en fjendtlig kugle gik ind gennem vinduet til pavens forværelse og dræbte en sekretær. Selv om mængden spredtes, var byen i oprør, og råbene lød "*Gli Svizzeri ammazzano il popolo! Alle armi!*" (Schweizerne ombringer folket; til våben!). Med geværer og kanoner truede de revolutionære pavepaladset med skrigene "*Abasso Pro Nono! Evivia la repubblica!*" (Ned med paven! Leve republikken!), og kun efter at deres leder Galetti havde dannet et nyt ministerium, kom der nogenlunde ro i byen. Paven blev tvunget til at trække Garden tilbage fra dens poster, og de måtte derpå nedlægge våbnene og udskifte deres uniformer med borgerligt tøj. Borgergarden (*Guardia civica*) overtog vagten, men formelt blev Schweizergarden ikke opløst, og solden udbetaltes endnu i en tid.

Pius IX flygtede fra Rom til Gaeta den 24. november og den Romerske Folkerepublik blev udråbt. Den 3. april 1849 skrev præsidenten til Luzern for at opsigte *kapitulationen*, hvorefter Garden med tre måneders varsel skulle opløses.

Men de magtpolitiske forhold ændrede sig hurtigt. Frankrig, Neapel, Spanien og Østrig indgik forbund for at genindsætte paven som hersker i Rom. Den 3. juli 1849 marcherede marskal Oudinot med en fransk hær ind i den Evige Stad. Pavestaten var genoprettet, men pavens magt afhang af de fremmede troppers støtte. Overalt var revolutionen blevet undertrykt, men Cavour og Garibaldi sammen med Victor Emanuel, som var blevet konge af Sardinien i 1849, kom til at stå som et samlingsmærke for en ny tid og et forenet Italien, der skulle fødes i 1870.

Franz Xaver Meyer von Schauensee.
Gardens kommandant 1848-60

Således kunne paven den 12. april 1850 holde sit indtog i Rom, ledsaget af Adelsgarden og Schweizergarden, som var blevet ham tro. Garden genoptog sin normale tjeneste i Vatikanet, medens Franz Leopold Meyer indførte en række forbedringer for mandskabet. Således sikrede han det bedre beboelsesforhold, bespisning og sanitære forhold; 124 nye uniformer blev syet af korpsets skrædder, og mandskabet tildeltes nye baretter, halsbind og pipekraver. For at styrke sammenholdet beordrede han, at måltiderne (*ordinäri*) blev indtaget samlet af alle gardister på kasernen. Der krævedes streng disciplin og pligtopfyldelse, når de mødte paven, skulle mandskabet hilse ved at knæle, tambourerne med en trommehvirvel og officererne hilse med dragen sabel.

Gardereglementet af 1858

Et nyt gardereglement havde længe været under forberedelse, men først i 1858 blev det approberet af Pius IX. Korpsets styrke blev fastsat til 133 mand. Dets kommandant havde oberstrang, løjtnanten havde rang som oberstløjtnant; Gardens kapellan, kvartermester og skriver fik rang af majorer; sekondløjtnant og fænrik med kaptajnsrang; en oversergent med rang af løjtnant; de fire sergenter havde rang som sekondløjtnanter, seks korporaler, to tambourer og to dørvogtere havde rang som oversergenter. To læger og kirurger havde ansvaret for Gardens sundhed.

For mandskabet betød reglementet en betydelig forbedring af løn- og pensionsforhold⁴⁰; de modtog fri uniform, medens beklædningsstilskudet ophørte. Kun fødte schweizere kunne optages i Garden, og tilgangen af sønner af tjenestegørende gardister måtte ikke overstige tolv. Nyt var at artikel IX bestemte, at paven frit kunne udpege kommandanten efter eget skøn⁴¹, og at denne kunne rekrutteres overalt i Schweiz. Hermed var Luzerns 300 år gamle monopol endelig brudt. De mange forbedringer under Franz Leopold Meyers

havde højnet mandskabets moral, og hans død i marts 1860 var et stort tab for Garden og Vatikanet.

Alfred von Sonnenberge

Som hans efterfølger valgte paven en veltjent officer fra Luzern, Alfred von Sonnenberge (1823-83). Hans fader havde været oberst i det pavelige schweiziske fremmedregiment, og der var familieband til flere af de førende familier, som tidligere havde besat embedet som Gardens kommandant. Som officer havde han deltaget i krigene i Italien, hvor han havde udmærket sig og senere tjent som bataljonschef i den schweiziske hær.

Den nye kommandant overtog Garden i god stand. Men det var urolige tider, og Pavestaten var truet af en piemontesisk hær, som uden krigserklæring havde besat flere af dens provinser. Garibaldi stod i Neapel og truede med at marchere mod Rom.

Til statens forsvar havde Pius IX samlet en betydelig hær af fremmede tropper hvervet overalt i Europa, 17 til 18.000 mand under den franske general Christophe Lamoricière. Den 7. september 1860 udstedte Cavour et ultimatum, hvori han krævede de fremmede tropper hjemsendt, hvilket paven afslog. Det kom til en række blodige kampe, hvor den pavelige hær blev fuldstændigt slået, hvorpå Lamoricière søgte sin afsked. Kun ved fransk intervention lykkedes det for Pavestaten at undgå en fuldstændig besættelse. Ved en international konference i Warszawa blev stormagterne enige om en "ikke-interventionspolitik" i Italien. Overladt til sig selv blev i november 1860 kongeriget Begge Sicilier erobret, og den 17. marts 1861 udråbtes Victor Emanuel til konge af Italien. Landets hovedstad var midlertidigt Firenze, indtil Rom kunne erobres.

En traktat mellem kongeriget Italien og Frankrig af 15. september 1864 skulle sikre Pavestatens uafhængighed og beskytte den mod overgreb udefra. Frankrig indvilligede til gengæld i at trække sine tropper tilbage, hvilket skete i december 1866. Men den politiske krise tilspidsede sig. I oktober 1867 marcherede Garibaldi med 10.000 mand "rødskjorter" mod Rom. Garden blev sat i beredskab, og vagtposterne udstyret med ladte geværer. Også Victor Emanuels tropper rykkede mod Rom under påskudd af at ville "forhindre uroligheder". Imidlertid sendte Frankrig et ekspeditionskorps til undsætning, som ankom tids nok til at understøtte Pavestatens tropper ved et slag den 4. november, hvor Garibaldi's hær blev slået på flugt, og roen genoprettet.

Udbruddet af den Fransk-Tyske krig i juli 1870 ændrede afgørende situationen. Efter at de franske tropper var blevet trukket tilbage, angreb i september en

italiensk hær Rom og beskød byen. De fåtallige pavelige soldater kunne kun yde symbolsk modstand, og efter at der var blevet skudt en breche i murene, befalede paven at hejse det hvide flag. Rom blev besat og Pavestaten ophørte med at eksistere. I 1871 udråbtes Rom til Italiens hovedstad og Quirinalpaladset blev kongens residens. Pius IX, der intet ville have at gøre med den nye stat, indsluttede sig i sin residens og betragtede sig som "fange i Vatikanet". Til hans beskyttelse var nu foruden 100 gendarmere kun Schweizergarden, Adelsgarden og Palatinergarden⁴² tilbage. En ny epoke var begyndt i Gardens historie.

Pius IX i højtideligt optog på Kristilegemefest i Vatikanet 1860. Detalje af et maleri af Vincenzo Marchi

Noter

1. Pave Pius IV havde ved hvervningstraktat (kapitulation) i 1565 bl.a. forpligtiget sig til udelukkende at optage schweizere i Garden og at udvælge dens kommandant (Capitano svizzero) blandt Luzerns kandidater. Faktisk lykkedes det kantonen at bevare denne vigtige post indtil 1878.

2. Hans (eller Johann) Rudolf Pfyffer (1614-57) havde tidligere tjent i Garden og havde i 1634 overtaget posten som løjtnant efter sin ældre broder Ludwig.

3. Fra 1652 til 1847 var posten som Gardens kommandant besat med medlemmer af Luzernerfamilien Pfyffer von Altshofen, i alt ni officerer, med undtagelse af perioden 1696-1704, da Johann Kaspar Mayr havde embedet. Senere fulgte endnu to Pfyffer, Heinrich fra 1942-57, og Franz fra 1972-82.

4. Dette var vigtigt, ikke blot af hensyn til mandskabets vel, men også for Gardens anseelse. I denne kirke findes også Hans Rudolf Pfyffers grav, og kirken fra i århundrede været schweizisk nationalkirke i Rom. Senere har Garden benyttet kapellet San Martino i Vatikanet.

5. En strid mellem katolske og protestantiske kantoner, som førte til den Første Villmergen Krig, i hvilken katolikkerne under Christopher Pfyffer slog den protestantiske hær fra Zürich og Bern.

6. Han havde deltaget i de fleste krige i fransk og spansk tjeneste og var flere gange blevet såret. Han havde tjent i Schweizergarden som fændrik fra 1627-29, som løjtnant fra 1629-34.

7. Dette kompagni på 300 schweizere, opkaldt efter en kirke San Salvatore i Lauro ved Engelsborgfæstningen i Rom (oprettet til afløsning af et kompagni korsikanere opløst i 1663) gjorde polititjeneste og nød samme privilegier som Vatikanets Schweizergarde. At Plazidus Meyers var blevet udnævnt i stedet for et andet familiemedlem, fændrik Thaddäus Pfyffer, øgede Ludwig Pfyffers vrede. Han fik endog Meyer indklaget for en romersk domstol, der dog snart frifandt ham. I 1672 opløstes San Salvatore kompagniet, men Mayer blev senere Luzerns betroede repræsentant i Rom.

8. Blandt anklagerne var, at Meyer skulle have holdt vakante stillinger åbne til egen fordel og have misbrugt Gardens penge.

9. Rådet advarede endog Pfyffer mod videre forfølgelse af Meyer "bey Leib und Lebensstraf".

10. Han beskyldtes også for at gribe ind i domsager og for uærlighed i Gardens finansielle forvaltning.

11. Der var bl.a. 13 mand, som modtog sold, men som drev håndværk som deres hovedbæftigelse.

12. Det romerske politi var trængt ind i et offentligt tilgængeligt krolokale på kasernens grund for at eftersøge nogle mistænkte personer. På Mayrs klage bekræftigede paven immuniteten, dog med

det proviso, at adgang af politiet, kunne sanktioneres når Gardens chef først var blevet informeret.

13. Det synes at have skortet på kvalificerede kandidater. Rom havde ikke den tidligere tiltrækningskraft og mange afslog, da de ikke ville flytte og skilles fra familie, godser og embeder.

14. Dette hurtige avancement skyldes hertugen af Lothringens yndest.

15. "Maltheserpfyffer" (som man kaldte ham) havde ikke mindre end to gange forsøgt at forgifte den intetanende ægtemand, først i 1751 i Luzern og igen året efter i sin embedsbolig i Rom. Retssagen i Luzern strandede på den Pfyffer'sche families indflydelse, men paven var dybt forarget og ville ikke længere acceptere ham i sin Garde.

16. Denne tjeneneste gjaldt i Rom og i Castel Gandolfo (pavens sommerresidens), medens Schweizergarden almindeligvis ikke ledsagede paven på rejser; den ærestjeneste tilfaldt Cavalleggeri.

17. Foruden de mænd der kom fra ikke tysktalende kantoner, var der også børn af tidligere gardister, som var opvokset i Italien og ikke længere beherskede deres modersmål. Kommandosproget var tysk.

18. En ny uniform anskaffet hver 8 måned, som efter de vekslende bestemmelser enten skulle købes af gardisten selv eller blev gratis udleveret. Det er fra den sidste halvdel af det 17. århundrede, at man kan begynde at tale om en uniform med reglementerede detaljer og bæreviis, som vi forstår det.

19. Om disse spillemænd var betalt af den pavelige kasse eller af officerskorpset er ikke klart.

20. Foruden de omtalte officerer burde der have været en auditor og en skriver (eller kvartermester); men måske var posterne på den tid vakante?

21. I fjorten artikler, dateret April 1783.

22. 500-600 afvæbnede schweiziske soldater blev dræbt og yderligere 200 fandt døden i fængslerne. Mellem den 10. august og 3. september 1792 omkom 786 mand af Gardes Suisses.

23. På Konventets antiklerikale politik og konfiskation af kirkegodser svarede paven med en bulle, som blev brændt offentligt i Paris.

24. Da fredstraktaten senere skulle ratificeres, fandt paven, at Direktoratet havde grebet ind i pave-stolens myndighed ved at forlange anerkendelsen af kirkens borgerlige forfatning i Frankrig. Pius VI tilbageholdt derfor betalingerne og forbandt sig med Østrig. Som svar angreb general Lannes Pavestaten, slog dens hær og tvang paven til større krigs-erstatninger ved en fredstraktat den 19. februar 1797.

25. Parterne gav siden hinanden gensidigt skylden, men hvis Duphot ikke dumdristigt havde stillet sig mellem oprørene og tropperne med draget sabel, var han ikke faldet som offer.

26. Disse stormfulde begivenheder er naturligvis forskelligt beskrevet fra italiensk og fransk side!

27. Hermed havde Frankrig tabt erobringerne fra Bonapartes tidligere felttog. Selv var han rejst til Egypten i april 1798 med sit ekspeditionskorps.

28. Denne Nobelgarde blev nedlagt i 1970.

29. Pfyffer bad både Luzern og paven om et tillæg til solden, men de finansielle forhold tillod det ikke.

30. Joachim Murat var endnu i 1815 konge af Neapel.

31. Slaget ved Tolentino 2-4 maj 1815.

32. Måske sov gardisterne endog på natte vagten, som man ser i et maleri af J.P. Dahl: Peterspladsen i Rom i måneskin fra 1821. (Thorvaldsens Museum).

33. De schweiziske kantoner havde ved Wienerkongressen indgået et forbund og erklæret en permanent neutralitet. (1815 bestod Konføderationen af 22 kantoner). I begyndelsen bevarede hver kanton retten til at indgå en kapitulation (hvervnings-traktat), således at det var Luzernerregeringen, med hvilken Pavestaten skulle forhandle om Gardens rekruttering og forhold. Konstitutionen af 12. September 1848 tillod ikke længere hvervning til fremmede hære og i 1859 blev den helt forbudt. Pavens Schweizergarde blev dog undtaget på grund af dens særlige karakter og tilknytning til pavestolen.

34. Ud fra klagerne kan sluttes, at hovedtallet af mandskabet kom fra andre schweiziske kantoner end Luzern, og at der var utilfredshed med denne kantons særstilling i Garden.

35. Allerede i 1686 under Franz Pfyffers havde kommandanten mistet retten til på egen hånd at besætte højere officersposter uden Luzerns og pavens godkendelse.

36. Blandt mandskabet var folk, som kun på papiret var schweizere og mange kunne ikke tale tysk. Dertil kom Pfyffers nepotisme; således sikrede han i 1836 sin kun 13 årige søn embedet som gardeskriver.

37. Han udnævnelse til kommandant blev stadfæstet den 28. december 1851.

38. Den 14. marts 1848 blev en ny grundlov vedtaget i Pavestaten.

39. Over for konsistoriet erklærede Pius IX senere, at han ikke fordømte den italienske sag, ej heller erklærede krigen for uafhængighed uretfærdig, men han kunne ikke som pave tilskynde den.

40. Efter 40 års tjeneste en ret til fuld pension. Efter 20 år ½ løn og efter 25 års tjeneste ¾ løn.

41. Tidligere havde Luzern forelagt tre kandidater.

42. Denne æresgarde var blevet oprettet i 1859 og var rekrutteret blandt borger- og håndværkerfamilier.

Historien om støbeformsfabrikken Gebrüder Schneider

Af Klaus Schneider

Oversat fra Die Zinnfigur Heft 7 Juli 2006

Begrebet tinfigurer er åbenbart i Tyskland synonymt med 30 mm flade figurer. Blyfigurer er så synonymt med halv- og helrunde figurer, hvad end de er fremstillet af. "Die Zinnfigur" er derfor et tidskrift, der primært er for samlere af 30 mm flade figurer. Forfatteren indleder sin artikel med at oplyse, at han finder det ganske morsomt, at han har skrevet en artikel om halvrunde blyfigurer i et tidskrift for 30 mm flade figurer (oversætters bemærkning).

I det 19-århundrede tog markedet for 30 mm flade tinfigurer og halvrunde blyfigurer et stort opsving. Mod århundredets afslutning fandtes der alene i Nürnberg og Fürth omkring 500 kvindelige tinfigurmalerne, som arbejdede på akkord. I det hele taget var der i den anden halvdel af det 19. århundrede tale om en stor gruppe mennesker, der levede af at fremstille figurer, og dermed søgte at forbedre sin levestandard. Fra det nærliggende Frankrig kom runde og halvrunde blyfigurer. De havde på grund af størrelsen fordele for såvel producenten som forbrugeren. Som det fremgår af billedet, er blysoldater som oftest større og mere solide, lettere at holde om og ligger tungere i hånden end en flad og skrøbelig 30 mm tinsoldat.

Som følge heraf begyndte flere tyske producenter at fremstille blysoldater, som blev markedsført i flade, farvestrålende æsker i den 2. halvdel af det 19. århundrede. De tiltrak sig opmærksomhed i et sådant omfang, at de var en alvorlig konkurrent til de 30 mm flade tinsoldater, og man talte mere om blysoldater end om tinsoldater. Der var også kvalitative forskelle. Medens de flade 30 mm tinsoldater blev solgt i stort antal i billige papæsker, solgtes blysoldaterne i tiltrækkende gavekartoner. De var ofte gaver i anledning af en højtid og betydeligt dyrere end flade figurer. Når der her i overvejende grad var tale om soldater, så svarer det til den daværende betydning af militæret som statsberørende institution.

Omkring 1870 begyndte blysoldaternes gyldne tidsalder. Ved århundredets afslutning var det nærliggende for mange mennesker og grupper at overveje, hvordan man kunne få del i denne forretning. En af disse grupper var 4 brødre, der udviklede et helt nyt forretningskoncept. Det såkaldte "do it yourself" koncept

Sammenligning mellem en 30 mm flad tinsoldat og en halvrund blysoldat

Som læseren vil vide, slog dette koncept på andre områder først rigtigt igennem i tresserne i det 20. århundrede: For blyfigurerne betød det, at man ikke som hidtil solgte færdige figurer. Markedet for færdige figurer var allerede mer eller mindre opdelt og nye producenter havde ringe chancer over for de store producenters markedsføring. I stedet valgte man at sælge enkle støbeforme, som kunden selv kunne støbe sine figurer med. Disse 4 brødre var Artur, Rudolf, Otto og Richard Schneider. Den sidstnævnte var forfatterens bedstefar. Artur og Rudolf Schneider opnåede efter flere måneders udviklingsarbejde et godt resultat, således at Gebrüder Schneiders støbeformsfabrik i Leipzig-Gohlis blev grundlagt i 1903. De 4 brødres faglige baggrund passede fint sammen: En var købmand, og tre havde teknisk faglig baggrund, heraf var to gravører. Forretningskonceptet var klart:

- Salg af forme og fremstilling af figurer efter princippet "Do it Yourself". Kunden kunne med få forme selv fremstille hele armeer.
- Støbningen skulle så vidt muligt være problemløs. Figurerne var udformet således at de var så enkle som muligt

(legetøj) og at tilførsel af bly eller tin skete uden komplikationer. Det flydende metal skulle kunne komme helt rundt i formene.

- Også affaldsbly skulle kunne anvendes i formene. Sådant bly kunne for eksempel erhverves fra enhver blikkenslager, da man på den tid fremstillede drikkevands- og afløbsinstallationer af bly.
- Omgående beskyttelse og patentering af produkterne: Mønsterbeskyttelse D.R.G.M. under nr. 332457, for særlige opfindelser opnåede man Patent for eksempel Reichspatent nr. 253442.
- Anvendelse af nye materialer. I starten anvendte man en messinglegering men gik meget hurtigt over til at anvende det dengang helt nye letmetal som bestod af en aluminiumslegering. Sidenhen under den 1. Verdenskrig anvendte man på grund af materialeknaphed støbejern.
- Nye driftsformer. Efter de tidskrævende udviklingsarbejder var der behov for hurtigt at få penge i firmaets kasse. Derfor sprang man alle afsætningsled over og foretrak direkte afsætning til kunden og leverede kun pr. efterkrav. Som det ses af billedet, annoncerede man i tidsskrifter for familien som for eksempel "Der Wegweiser".

Formen zum Selbstgießen von Bleisoldaten

Mit unserer durch D. R.-G.-M. geschützten Gießform kann sich jeder seine Bleisoldaten, Indianer, Buffalo-Bill-Reiter, Büffel usw. selbst gießen. Es bereitet Er-wachsenen und Kindern große Freude, wenn die frischgegossenen Soldaten blitzblank, garantiert ohne jede Nacharbeit, fix und fertig zum Aufstellen aus der Form herauskommen. Wir übernehmen für jede Form Garantie, daß man viele Tausende von Soldaten aus einer Form gießen kann, ohne daß die Form darunter leidet, da selbige massiv aus Metall besteht. Nebenstehend abgebildete Soldaten sind natürliche Größe und 9 bis 12 mm stark. Mit einer Infanterie-Form kann man zwei verschiedene Sol-daten gießen. — Schreiben Sie Postkarte mit Ihrer Adresse, und Sie erhalten voll-ständig kostenlos und portofrei Katalog mit Abbildungen der vorhandenen Waf-fen-gattungen ohne jede Kaufverpflichtung zugesandt.

Prijs per Gießform Mark 2,80 bis 5,50. Porto und Nachnahme extra.

Gebr. Schneider, Leipzig-Gohlis 59 **Außere Hallische Straße Nr. 119-121**
Gießformenfabrik **Wien IX, Rögasse 12.**

Kopi af annonce for støbeforme i tidsskrift fra 1913

Indholdet i en kasse med en støbeform bestående af brugsanvisning, 2 formhalvdele, 2 træhåndtag og en fjederklemme til at holde formen samme

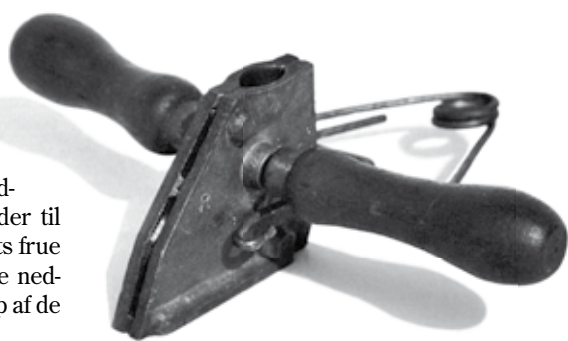
● En pakkeløsning. Udover hovedproduktet, den egentlige støbeform med en udførlig brugsanvisning, en klemme og 2 trægreb som det ses på ovenstående billede, tilbød man støbemetall, en støbeske, en kasse med maling og en malebog. På billedet til højre ses formen samlet og klar til brug. Malebogen, hvis forside ligeledes ses til højre, indeholdt alle detaljer af datidens temmelig kulørte uniformer af soldater fra forskellige våbenenheder og lande samt alle de øvrige figurer som kunne fremstilles med Schneiderformene. Herudover indeholdt varesortimentet en trykluftkanon der eksempelvis kunne skyde med tørrede ærter og hvormed man med et vist håndslag kunne ombringe fjendtligsindede hære. Senere fandtes endog en model med ammunition, der indeholdt en fænghætte. Beskadigede figurer var ikke noget problem, de kunne hurtigt smeltes om til nye figurer.

Metalformene kan ikke slides op og er lette at betjene, som det fremgår af nedenstående billede. På billedet på side 18 ses instruktion til hvorledes støbeformen med fjeder og træhåndtag fyldes med flydende metal fra støbeskeen. På fotografiet på

side 18, som fandtes i ovennævnte malebog, ses, hvorledes man forestillede sig at man hyggede sig hos en familie. Familiefadere (her Artur Schneider en brøder til forfatterens bedstefar) støber, husets frue sliber og maler, og begge drengene nedskyder hinandens soldater ved hjælp af de ovennævnte trykluftkanoner.

Den forretningsmæssige succes viste sig meget snart, idet man allerede i 1914 beskæftigede omkring 60 ansatte. I 1913 grundlagde man med Richard Schneider som direktør en filial i Wien. Forretningen i Østrig udviklede sig imidlertid ikke som i Tyskland, så filialen blev opgivet allerede i 1914. Den første Verdenskrig medførte en tilbagegang i beskæftigelsen. Der var kun 20 medarbejdere, hvoraf hovedparten var kvinder. Et forbud i nogen tid efter krigen mod fremstilling af forme til at støbe soldater medførte for en kortere periode at forme til dyr, indianere og helige personer fik prioritet. Den sidstnævnte varetype var populær i Italien. I tyverne var der ingen begrænsninger mere og omkring 25 medarbejdere var beskæftiget med fremstilling af støbeforme.

Selv til USA blev der eksporteret støbeforme. Derfor indeholder sortimentet

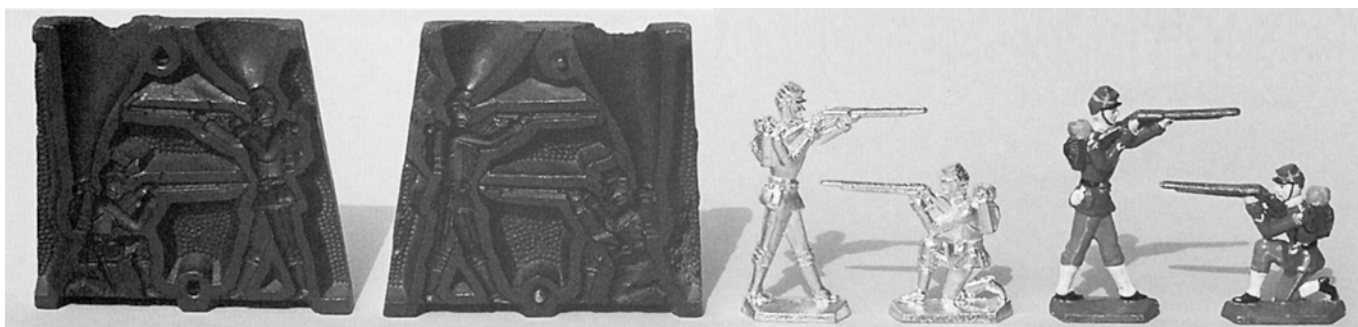

Formen samlet og klar til støbning

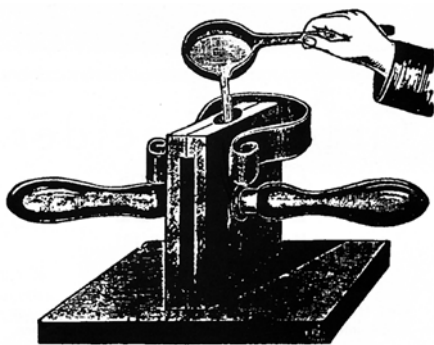
Forsiden til en malebog fra Gebrüder Schneider med beskrivelser af hvorledes man kan bemale sine støbte figurer

også et større antal forme til amerikanske soldater. En tysk indvandrer ved navn Henry C. Schiercke, der boede i Ghent, NY, solgte en stor del af Schneiderprodukterne i USA. Han nævnte imidlertid aldrig hvorfra hans produkter stammede. I hans

Metalfigurer fra støbeformen til det færdige bemalede resultat

Historien om støbeformsfabrikken Gebrüder Schneider

Støbeform med fjeder og træhåndtag fyldes med flydende metal fra støbeskeen

katalog anvendte han de samme billeder og de samme formnumre som i Schneiderkataloget. Også den ovennævnte malebog var i handelen i USA. Der er påpeget en række forkerte oversættelser i US-kataloget, der viser, at det er baseret på Schneiderkataloget. Der er i dag ikke fuld klarhed over om alle formene blev importeret eller om en del er blevet fremstillet i USA. Alle var af god kvalitet, og mange anvendes den dag i dag. Også en anden amerikansk leverandør, Eric P. Schalk fra Stamford, CT, anvendte et oversat Schneiderkatalog. Det kan påvises at alle fremstillere af

støbeforme til hjemmestøbning på den tid indirekte eller direkte kan føres tilbage til Firmaet Gebrüder Schneider.

I den første halvdel af det tyvende århundrede var firmaet også i Tyskland markedsførende på området støbeforme til hjemmestøbning af alle typer af mere eller mindre runde legetøjsfigurer af metal. Der fandtes dog nogle få konkurrenter, først og fremmest Heinrich Diezeman (HDL) og Leutzscher Metallwaren-Fabrik (Ideal-støbeforme) som begge ligeledes er beliggende i Leipzig. Disse foretagender har imidlertid ikke tilnærmelsesvist haft den betydning som firmaet Gebrüder Schneider har opnået.

Schneider figurerne er halvrunde og har en sekssidet fodplade. Som det fremgår af billedet på side 19 findes de i 3 størrelser: ca. 3 cm, 4,5 cm og 6 cm høje. Selv om der er tale om blyfigurer kan nogle af formene også anvendes af 30 mm fladfigur-samlere. Jævnfør billedet på side 19 som er en kopi af en datidig annoncetext i et fagtidsskrift præciseres det, at forme med murafrsnit, træer og buske og lign. tilbehør kan anvendes medens det understreges at figurerne i de øvrige forme er for høje og derfor ikke passer til denne personkreds. I alt blev der produceret og markedsført 364 forskellige forme. Mange indeholder 2 eller 3 forskellige figurer, således at man i alt kunne støbe ca. 600 forskellige figurer.

Formenes emner hørte alle til den tid i hvilken de er udviklet, det vil sige 1900 – 1940. Der findes således ingen soldater fra Napoleonstiden eller for eksempel figurer fra middelalderen eller oldtiden, hvis man lige ser bort fra et par enkle ridderforme. De vigtigste emner er:

- Kejserrigetets soldater,
- Reichwehr/Wehrmachtsoldaten,
- Marine og skibe,
- Gejstlige figurer,
- Indianere, pelsjægere og afrikanere,
- Husdyr og vilde dyr,
- Bondegårds figurer,
- Træer, buske og mure

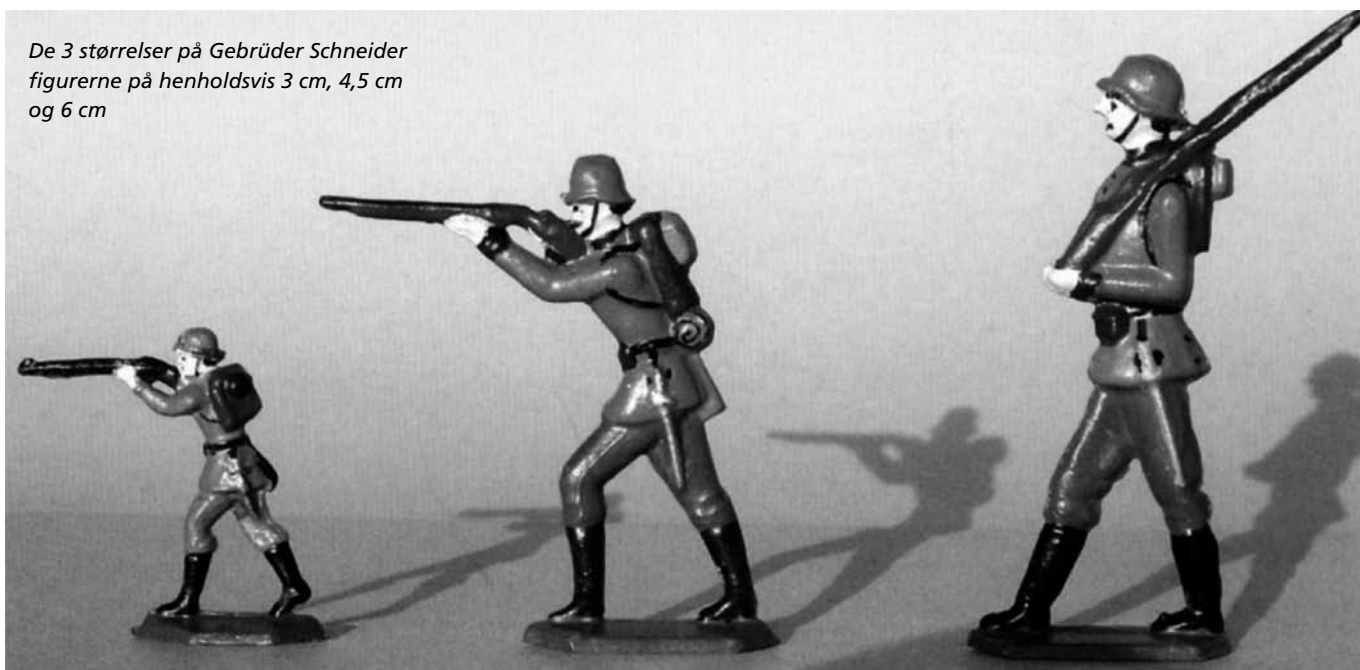
Næsten alle disse forme har det til fælles, at de på ydersiden er mærket med et S med en venstre rettet pil igennem. I billedet på side 19 ses et eksempel.

I begyndelsen af 30-erne kom i overensstemmelse med tidsånden også forme med ungdomsorganisationer og SA-figurer. På denne tid begyndte firmaet en forvandling til et letmetalstøberi, der også fremstillede andre produkter. Det er ikke således at firmaet i 30-erne eller i 1944 blev lukket. Det overlevede den 2. Verdenskrig og fortsatte i den sovjetiske besættelseszone og senere i DDR som privat virksomhed, dog med betydelige vanskeligheder. I 1950 var der stadig 6 ansatte. I 1960

Artur Schneider med kone og legende børn. Farmand støber, mor sliber og maler og de søde børn holder forældrene beskæftiget ved at skyde soldaterne i stykker med luftrykskanoner

De 3 størrelser på Gebrüder Schneider figurerne på henholdsvis 3 cm, 4,5 cm og 6 cm

flygtede den sidste leder af virksomheden til Vesttyskland og det lykkedes at grundlægge en tilsvarende virksomhed i nærheden af Stuttgart. I Leipzig ansatte myndighederne en forvalter og lod senere virksomheden indgå i "VEB-Metalwaren". Selv i 80-erne blev der i de lokaler, der engang havde rummet produktionen af støbeforme til hele Verden, fremstillet letmetaldele.

Selv om der efter 1945 ikke blev fremstillet originale Schneider forme mere, så endte historien om Schneiderformene ikke endnu. Restlagre af forme hjalp indtil 1949 familiemedlemmer af Schneider familien som byttmiddel i den med levnedsmidler dårligt forsynede sovjetiske besættelseszone. Der er bevaret brevvekslinger med kunder i Vesttyskland, som drejede sig om at bytte levnedsmidler med støbeforme.

Interessen for Schneider støbeformene fortsatte også i de efterfølgende år. Fra omkring 1970 fremstillede Walter Greiner i Ahnatal ved Kassel afstøbninger af et stort antal Schneider forme (i øvrigt også af HD- og Ideal-forme). I følge fagfolks bedømmelse er samtlige forme udført med samme præcision, som ved begyndelsen af det 20-århundrede, det vil sige at alle figurer fremstår med skarpe tegnninger ned til mindste detalje og formhalvdelen passer godt til hinanden. Greiner var meget fantasifuld og skabte ved eftergraving supplerende varianter ud af de oprindelige forme. Kopier af de originale forme fremstilles i dag af M. Kretschmer, der har udgivet et fuldstændigt katalog over alle Schneider formene.

Gennem internetplatformen Ebay findes der nu også et velfungerende marked for

brugte originale Schneider forme. Det er forbavsende at se, hvor mange bydende, der deltager i auktionerne og hvor mange originale forme, der endnu findes i samlerkredse, og der findes sikkert fortsat mange gemt og glemt på lofter og i kældere.

Mange tin- og blyfigursamlere er begyndt deres hobby med Schneiderformene og er herfra begyndt at samle på figurer fra Heyde og andre lignende figurer. Når man sammenligner de selvstøbte Schneider figurer med de, der på samme tid kom på markedet som færdigt malede blyfigurer, må man stadig have for øje at udformningen af figurer for støbeformene skulle tilfredsstillende andre kriterier: Enkel støbeprocess, figuren skulle være en legetøjsfigur og ingen modelfigur, som nødvendigvis måtte være udført mere kunstfærdigt og med større detaljerigdom. De mest solgte forme forestillede parade-soldater "garde", som fremgår af billedet på indersiden af bagsiden af bladet.

Skønt Schneider figurerne godt kan virke lidt stive, ramte de dog præcis publikums smag i den første halvdel af det 20. århundrede. Selv om figurerne fra Schneider formene altid var legetøjsfigurer, er der mange, der selv i dag kan opfylde vor tids store krav til figurernes dramatiske udformning, som det for eksempel er vist på billedet på indersiden af bagsiden af bladet. Man kan ikke frasi figurerne en vis charme, når de på en fin måde reflekterer forrige århundredes tidsånd.

Hvis du har lyst til at læse yderligere om Gebrüder Schneider, kan det tilføjes at H. Scheunchen skrev en lille artikel om Gebrüder Schneiders støbeforme i Chakoten, nr. 4, 1983.

Gebr. Schneider
Gießformenfabrik
Leipzig N 22
Hallische Straße 119/121

*

Den Herren Zinnfigurensammlern empfehlen wir zur Selbstanfertigung unsere Aluminiumformen von Bäumen, Hüllen, Tieren, Zubehör usw.

Insbesondere Nr. 77, Mauer, 20 und 45 Bäume mit Busch, 90 Palme, 146 Negerhülle, 91 Elefant (geeignet zum Umarbeiten in Kriegselefanten), 21 Tanne u. a. m.

Es werden nur die im Katalog verzeichneten Formen, halbmassiv, Höhe 4—8 cm geliefert. Katalog auf Anfrage gratis, unsere Formen zum Herstellen von Bleisoldaten kommen für die Herren Sammler nicht in Frage, da es sich um größere Figuren handelt in halbmassiver Ausführung.

Kopi af annonce i et tidsskrift fra 1927 for samlere af 30 mm flade tinfigurer.

Bemærk hvorledes det præciseres at det man ønsker at sælge er forme til muraf-snit, træer og buske, palmer, negerhytter og elefanter

Form med typiske kendetegn på ydersiden og med træhåndtag afmonteret

Napoleons hær som vist i Musée de l'Empéri.

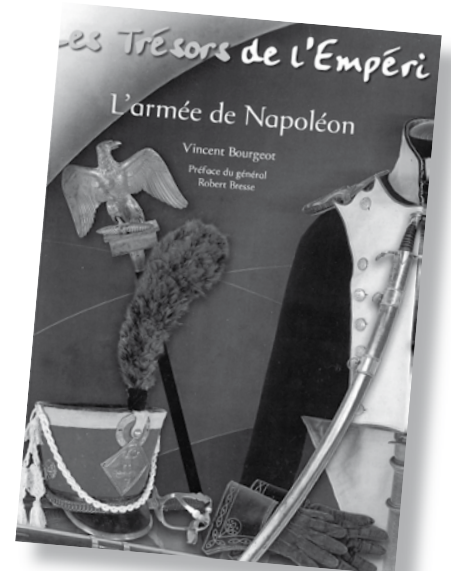
En boganmeldelse af Vincent Bourgeot:
Les Trésors de l'Empéri – La Collection Raoul et Jean Brunon

Af Ivan M.C.S. Elsmark

Enhver, der har beskæftiget sig med franske uniformer og militærhistorie, især fra revolutions- og napoleonstiden, vil utvivlsomt på et tidspunkt have stødt på henvisninger til den berømte samling kendt under navnet *Collections Raoul et Jean Brunon*.

Denne, utvivlsomt Europas største private uniformologiske samling, blev opbygget over et halvt århundrede af

Jean Brunon (1895-1982). Det blev en sand *Aladins Hule* af uniformer, våben, billeder og bøger, som optog det meste af familiens store hus i Marseilles, indtil den i 1967 overgik til det franske Hærmuseum (*Musée de l'Armée*) og flyttedes til Château de l'Empéri i Salon-de-Provence. Året efter kunne de første seks sale åbnes for offentligheden, og siden er museets udstilling vokset i omfang og museologisk betyd-

Omslaget fra bogen *Les Trésors de l'Empéri*. (bogens format 32x22 cm).

Side 86 viser kjole fra kaptajn i Garderegimentet til fods samt officerssabel for garderegimentet til fods

ning. Hans Chr. Wolter har i *CHAKOTEN*, 41. årgang, 1986, nr. 2 givet en udmærket beskrivelse af museets samling.

Museets lille katalog giver desværre kun et mangelfuldt indtryk af den righoldige samling, og der har været et stærkt behov for et mere fyldestgørende katalog med billeder og beskrivelser af de mange og ofte enestående udstillingsgenstande. Det må derfor hilses med glæde, at Vincent Bourgeot i samarbejde med museet og fotografen Jean Yves Liens har udgivet det smukke og rigt illustrerede værk *Les Trésors de l'Empéri: L'Armée de Napoléon, la Collection Raoul et Jean Brunon*. Med fransk og engelsk tekst, udgivet af Éditions de la Revue Napoléon, 2006. Den omfatter 272 sider med en god introduktion (bl.a. af museets konservator Riccioli, samleren V. Belluc og Brunons datter Ann), mange hundrede farvefotografier af uniformsgenstande og våben ledsaget af en kort beskrivelse.

Det er umuligt her at give en detaljeret omtale af de mange genstande, som findes afbilledet i den smukt tilrettelagte bog. Der er uniformer båret af marskal Davout og generalerne Dupas, Dorsenne og Ornado; uniformer og våben fra Kejsergardens regimenter til fods og til hest, artilleriet, Gardemarinene og Mamelukkerne samt Æresgarden (*Gardes d'honneur*); generalstaben, liniefanteriet, kavaleriet, artilleriet, marinen, m.v. Man kan f.eks. studere i detaljer seletøjet benyttet af Kejsergardens lette kavalleri, gardejægerens røde dolman med de 16 snorerækker og 81 knapper, en mameluks chauk og økse, 12. Linieregimentets hvide uniform, karabinerens hjelme og kyradser, eska-

dronchef i 4. husarregiment Desbats røde cylindriske chakot som han bar ved Waterloo, schapska fra de polske Cheval-légers, estandarder fra 1. regiment Garderegneraderer og 5. Dragonregiment, samt mangfoldige billeder af enkelte uniformsdele, mundering, våben og dokumenter.

Mange af disse originale genstande er de eneste eksemplarer, der endnu eksisterer, og studiet af dem er derfor af stor betydning. Til trods for bogens mange illustrationer er den imidlertid ikke et omfattende kritisk *catalogue raisonné*, som man gerne havde se. Der findes ganske vist et katalog i form af et maskinskrevet eksemplar i sin tid udarbejdet af Jean Brunon, men hverken dette, hans memoirer (som angives at være forlagt) eller hans store brevveksling er endnu ikke tilgængelige for offentligheden.

Der er nogle anakronismer som man meget gerne havde set en forklaring på:

- Således omtales side 61 general Pierre Louis Dupas (bekendt fra i 1808 at have ført en division i Danmark). Hans generaluniform (model år XII) har mærkværdigvis ikke de for generaler normerede knapper, men nogle med kongedømmets attributter, en krone og tre franske liljer! Da han allerede i 1813 som invalideret blev pensioneret fra hæren, og ikke genoptog sin tjeneste under Ludvig XVIII, er det lidt af en gåde. Knapperne minder meget om de, som civile embedsmænd bar under Restaurationen, og han har muligvis haft et lokalt embede eller æreshverv i Savoien, hvor han havde bosat sig. Alternativt; knapper af en lignende model blev benyttet af krigsinvaliderne i *Hôtel des Invalides* fra 1767-86, altså inden revolutionen. Måske har han dermed ønsket at vise, at han som pensioneret general var loyal mod kongemagten?

- Side 250 viser et fotografi af 5. Dragonregiments estandard, model 1815; men på fanestangen er påsat en Ørn, som ser ud til at være af italiensk oprindelse og beskrevet på soklen "GARDIE D'ONORE"! Regimentets autentiske Ørn, model 1815, findes endnu i prins Napoleons samling (iflg. Pierre Charriés inventarliste¹ fra 1982).

Der er også i teksten nogle misledende oplysninger, som f.eks.:

- Side 55. Ganske vist viser fotografiet en estandard model 1804 fra Garderegneradererne til hest, men forfatteren undlader at forklare, at det ikke drejer sig om den oprindelige estandard uddelt af Napoleon den 5. December 1804 på Champ-de-Mars. Den er gået tabt (slidt op), medens den her afbillede estandard blev overdraget regimentet den 15. August 1811. Det var

den, som fulgte Garderegneradererne på ruslandsfelttoget, og den erstattedes først i 1813 med den vertikalt stribede model 1812².

- På side 118 er der et fotografi af en sabel, der efter teksten stammer fra en underofficer eller officer fra Mamelukkompagniet. Imidlertid har Brunons selv angivet³, at det drejer sig om en mameluk-sabel hjembragt fra Egypten af general Rapp.

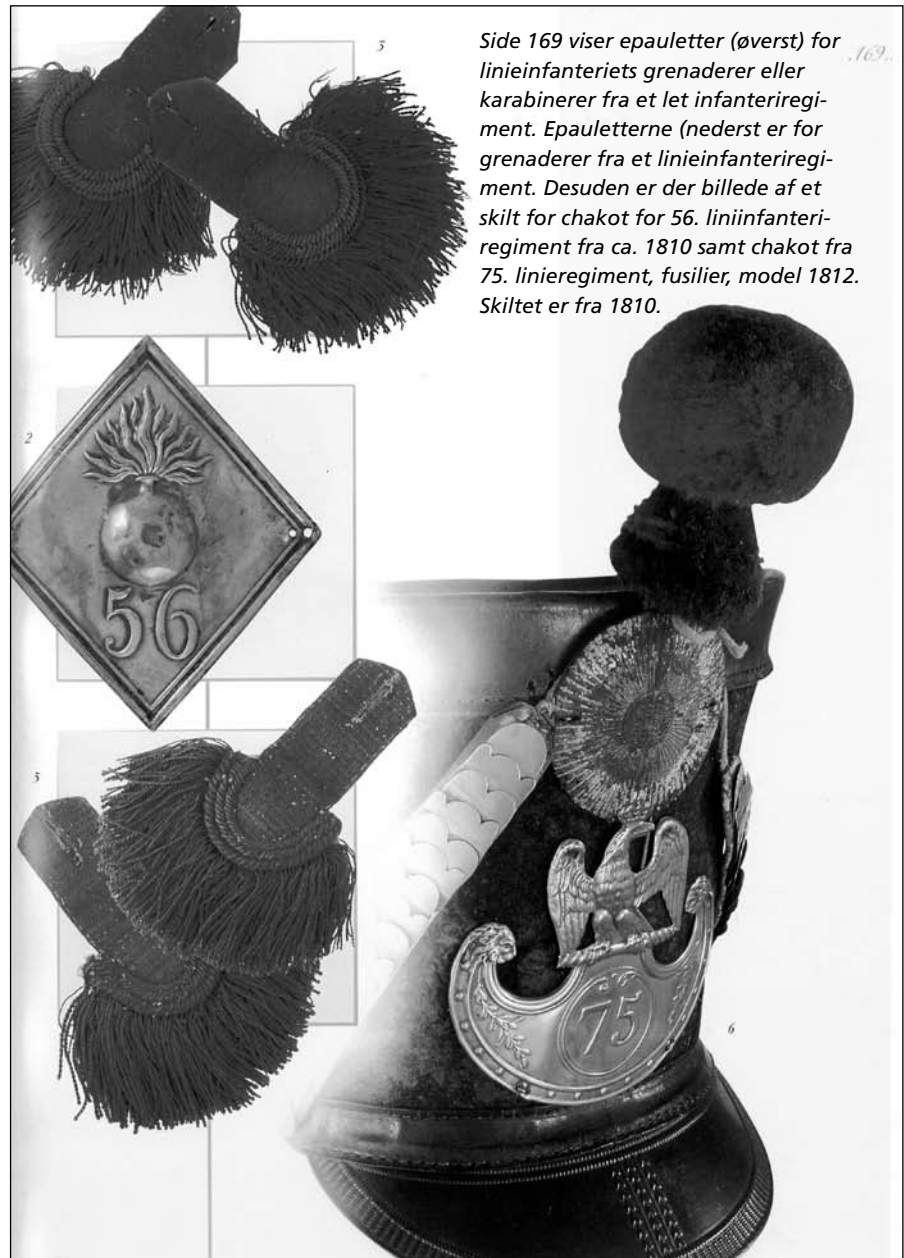
- Og for en ordens skyld, side 58, så var Davout ikke *Maréchal de France* som angivet, men *Maréchal de l'Empire*. Den eneste Marskal, der under kejserdømmet bar titlen *Maréchal de France*, var som bekendt Grouchy i 1815.

Som sagt, Vincent Bourgeots bog er et velkommet bidrag til at skaffe indsigt i de mange skatte, der gemmer sig i Brunons samling. Til sidst, blot et hjertesuk. Der er en tendens i Frankrig til at overdrive den

grafiske præsentation på bekostning af klarhed af billeder og tekst. Det er generende, når man i denne bog ikke altid kan skelne visse detaljer på grund af, at billederne overdækker hinanden, eller disse er beskåret for at give en kunstnerisk layout. Det gælder ikke blot bøger, men også tidsskrifter, som *TRADITION Magazine*, hvor de underlagte farver undertiden gør det vanskeligt at læse teksten, og billederne lejlighvis er hårdt beskåret til det ukendelige! Klarhed må være målet med god uniformologisk dokumentation.

Noter (Endnotes)

1. Drapeaux et Etandards de la Révolution et de l' Empire, p. 219
2. Se også min artikel Kejserdømmets første Ørne i CHAKOTEN, 59. årgang 2004, nr. 4
3. Les Mameluks d Egypte, p. 44-45

Side 169 viser epauletter (øverst) for linieinfanteriets grenaderer eller karabinerer fra et let infanteriregiment. Epauletterne (nederst er for grenaderer fra et linieinfanteriregiment. Desuden er der billede af et skilt for chakot for 56. liniinfanteriregiment fra ca. 1810 samt chakot fra 75. linieregiment, fusillier, model 1812. Skiltet er fra 1810.

Raiders and regulators

Reproduktion af et stykke af stokværket uden om lejren. Udkigstårnet blev kaldt "pigeon roost" af fangerne

Af Leif Christensen

Blandt de uhyrligheder, der er blevet begået i krige, er de episoder, der skete i Andersonville Prison under den amerikanske borgerkrig, nogle af de mest uhyggelige. En ting var kommandant Wirz "Death on a pale horse"s skrækregime. En anden ting var den indbyrdes kamp for overlevelse i denne helvedes forgård. Det var bygget til 10.000, men mere end 45.000 fanger blev holdt fanget i løbet af de 14 måneder, det fungerede.

Men intet var så organiseret som de bander af røvere, overfaldsmænd og mordere, under ledelse af Willie "Mosby" Collins, 144th New York, der huserede i Andersonville. De blev kendt og berygtet som "Raiders" eller "Mosby's raiders". Da de var på deres højeste, var de omkring 700 mand bevæbnet med køller, knojern og hjemmelavede knive.

Mange af dem boede i et stort fællestelt, som var syet sammen af tæpper og andet stjålet fra medfanger.

Nogle af medfangerne havde større pengebeløb og de var hovedmålet for Mosby's mænd. De brugte kneb og list som f.eks. at lade medfanger gøre sig gode venner med de nyankomne og vise dem tilrette. Derefter informerede de sammensvorne banditterne om, hvor de kunne finde ofrene.

De, der gjorde modstand, blev udsat for gennembanking, og ofte døde ofrene. Et af de værste tilfælde var en mand, der

myrdede sin egen bror for at få de penge, som broderen havde syet ind i bukserne. For at gøre slemt værre, begravde han ofret under sin soveplads og sov hver nat oven på sin brors efterladenskaber.

Raiderne opererede om natten og kommunikerede ved hjælp af fløjten. Når de uskyldige fanger hørte fløjten i mørket, kunne de høre lydene der fulgte; næve og kølleslag, efterfulgt af stønnen og råb om hjælp.

Fangerne var efterhånden modne til at gøre noget drastisk ved dette tyrani. En nyankommen ved navn Dowd, forlangte at få kommandanten i tale, efter at et par Raiders havde gennembanket ham. Bakket op af en gruppe gale medfanger fik han Wirz til at godtage, at fangerne dannede deres eget politi, eller "Regulators" som de blev kaldt. De fik til opgave at beskytte de indsatte mod Raider'ne. Wirz gik endog med til, at Regulators blev udstyret med køller til at håndhæve roen indenfor hegnet. Efter at have konsulteret general Winder, gav Wirz dem yderligere tilladelse til at straffe de skyldige, så længe de fulgte reglerne for krigsret og søgte om tilladelse før håndhævelse af domme. Wirz ønskede en hurtig ende på Raider problemet, så for at sætte fart i udviklingen, suspenderede han alle fangeres rationer, indtil alle Raiders var fanget.

Den 29. Juni 1864 gik regulators i gang med deres arbejde. De trængte de værste

raiders sammen og førte dem hen til porten, hvor sydstatsvagterne tog dem under bevogtning. De næsten 200 Raiders blev lænket med kugler og kæder uden for den store indhegning. Wirz mente dog, at det var for mange og beordrede alle undtagen de værste tilbage i lejren. Rasende fanger, bevæbnet med køller stormede hen til porten og gjorde klar til en spidsrod for de "løsladte" raiders. Vagterne blev beordret at skyde med spredehagl mod enhver Raider, der nægtede at løbe spidsrod. Raiderne prøvede at trænge igennem rækkerne af afstraffere, men selv de det lykkedes for blev indfanget og pryglet.

General Winder efterkom fangerens ønske om at lave en rettergang for de værste af The Raiders. For at få en så upartisk jury som muligt, tog de 18 helt nyankomne fanger. Tre dommere blev udvalgt, og flere af fangerne, der var sagførere, meldte sig for at være anklagere i sagen. "Mosby" Collins havde så mange penge gemt væk, at han kunne hyre en forsvarer blandt fangerne. Et retslokale blev indrettet i et skur uden for indhegningen. Regulators gennemsøgte Raiders telte for bevismaterialer, kontanter, ure eller andre personlige effekter, der var stjålet. Retsagen foregik over flere uger og fulgte de militære regler for samme. De fleste af de anklagede blev fundet skyldige i mindre anklager, men Wirz ville ikke lade dem udstå deres straf i separate

aflukker. Han beordrede disse mænd tilbage til indhegningen sammen med de andre indsatte. Wirz's ordre blev hurtig kendt, og da portene åbnede for at lukke fangerne tilbage, stod en ny spidsrod klar. En spidsrod der rakte 150 meter ind i indhegningen. Seks af The Raiders incl. "Mosby" Collins, var blevet idømt dødsdomme, og med general Winders hjælp blev udskrifter sent til Washington for at blive godkendt. I et brev underskrevet af Abraham Lincoln blev krigsrettens autoritet godkendt til at udføre kendelsen.

Om morgenen d.11 juli, byggede en gruppe fanger et groft sammenflikket skafot, hvor de seks mænd skulle hænges. Det blev udformet, så alle seks stod på en

planke, der ville sende dem alle til deres skæbne samtidig, når understøttelsen blev hevet væk. Kort efter middag, eskorterede Wirz på sin lysegrå hest de dømte ind i indhegningen.

John McElroy skriver i sine memoires, Andersonville: A story of Rebel Prison, at Wirz med sin grove tyske accent meddelte de indsatte: "Brizners, I return to you dese men so goot as I got dem. You haf tried dem yourselves, and found dem guilty. I haf had notting to do wit it. I vash my hands of eferyting connected wit dem. Do wit dem as you like, and may Gott haf mercy on you and on dem. Garts, about face! Vorwärts, march!"

Da de dømte blev ført til skafottet, brød

en fange løs og løb for lit liv. The Regulators løb ham op og førte ham tilbage. De andre Raiders og deres medløbere i lejren hujede, råbte og truede med at lave oprør og befri deres kammerater. De seks fik lejlighed til at sige deres sidste ord før de blev ført op på planken og fik løkkerne over hovederne. To bøddler trak i rebene, der holdt støtterne under planken. De seks mænd faldt, men Mosby's knude gik op, flere af tilskuerne gøs, og nogle råbte at det var et tegn fra Gud på, at han var uskyldig. Men bøddlerne samlede ham hurtigt op og bandt en ny knude og skubbede ham ud over skafottet. De dømte blev hængende, svingende i 27 minutter.

Krolynfigur

Foreningen "Legetøjssamlere af 1988"s marked er altid en messe værd

Søndag 5. november kunne Deres udsendte give sig sine samlersinstinkter i vold på de brave Legetøjssamlere af 1988's efterårsmarked i Århus. Som medlem af Legetøjssamlerne kunne jeg komme ind og supplere mine samlinger allerede kl. 10, mens ikke-medlemmer først fik tilfredsstillet deres nysgerrighed, da de blev sluppet ind en time senere.

Markedet blev som sædvanligt afholdt i Århus Firma Sports lokaler, en udmærket lokalitet, hvor der tit er mange andre spændende udstillinger. Markedet var også som sædvanligt usædvanligt godt forsynet. Hvad man end samlede på, så kunne man finde noget, man gerne ville have med hjem, og pung og dankort ville blive træt før øjnene.

Nogle vil måske spørge, hvad den, der er interesseret i militærhistorie, dog har at gøre blandt legetøjssamlere? Der er altid mindst et par stande, der tilbyder tinfigurer eller Elastolin eller Lineol eller plastikfigurer af enhver art, og blandt de mange

stande med legetøjsbiler, finder man ofte militærkøretøjer.

Desuden er hele den imponerende opmarch af gamle legetøjsbiler fra vor barnheds Tekno til Corgi og nyere mærker, legetøjstog og modelbygninger af enhver art samt modelskibe i de enkelte standes boder, noget, der burde få de flestes hjerte til at slå hurtigere og løfte humøret et par grader. Og man skulle have et hjerte af sten, hvis man bare gik forbi standene med dukker og standene med småbørnslegetøj. De blandede stande er rene aladdinshuler, hvis man giver sig tid og ellers kan komme til for alle de andre fornuftige, der også giver sig tid til at tage udbyttet i øjesyn.

Der plejer også at være flere stande med tryksager, cigaretmærker, småskrifter, hvor det snarere er reglen end undtagelsen, at der også sniger sig lidt militærlitteratur eller uniformsbilleder med ind.

Deres udsendte indrømmer, han har en svaghed for det gode gamle danske firma Kai Reislers figurer, så jeg havde det held først at finde 7 af Reislers berømte negersoldater, og siden fik 5 af Reislers rødhuder også et nyt hjem hos mig. Da jeg i tilgift også fandt et par gode Krolynfigurer, de berømte uforgængelige letmetalfigurer, der blev produceret herhjemme efter Besættelsen af Luftwaffes vraggods (i mine øjne er det en yderst passende karriere for et krigsfly at gøre nytte i det civile liv i forbedret skikkelse af utallige små blegansigter og rødhuder eller måske som Robin Hood og hans muntre svende eller sheriffen af Nottingham og hans alt andet end muntre svende), kunne jeg forlade markedet med lettere slanket tegnebog, velkomne nyrehvervelser, god

samvittighed og gøre plads for alle de ventende stakler, der ikke havde sørget for at blive medlemmer af foreningen.

Jens Kristian Boll
jk.boll@jubii.dk

PS Skulle der blandt Chakotens læsere være nogle, der har gamle Reislerfigurer, gerne havarerede, der trænger til en kærlig hånd og et godt hjem, er jeg interesseret (jeg tilstår åbent, jeg er en af de slyngler, der med største begejstring rekonstruerer havarerede figurer med milliput og andet godt).

Og hvis der også skulle være en, der har en dublet af OTA-bogen "Den glade Miguel, gennem Verdenshistorien i smaa Fortællinger", D, 1935, er jeg en interesseret køber.

Krolynfigur

Rebelfanger begraver ven i Fort Pulaski

Nordmenn i dødsleirene

En boganmeldelse af Leif Christensen

Der er i de senere år kommet flere oplysninger frem om forholdene under den amerikanske borgerkrig.

Et ikke særligt omtalt emne har været fangelejrene. Heltene fra slagmarkerne har været beskrevet men hvad med heltene, der endte i fangelejrene.

Torben Greipsland har taget emnet op og udgivet bogen "Nordmenn i dødsleirene". Bogen er på 224 sider, 55 billeder og sprængfyldt med spændende og gruvopvækkende historier.

Læseren får et tydeligt indblik i de grusomheder, de tilfangetagne soldater måtte igennem under borgerkrigen i Amerika.

Der deltog over 6000 nordmænd i borgerkrigen. På det Norskamerikanske museum i Vesterheim, Iowa findes en næsten fuldstændig database over dem som deltog.

En af kilderne er www15thwisconsin.com, der drives af Scott Meeker og www.borgerkrigen.info, webmaster Roy H Larsen. Sidstnævnte indeholder mest om dem, der kæmpede på sydstaternes side.

Der deltog over hundrede nordmænd på sydstaternes side, og ca. 30 endte i Camp Douglas i Chicago.

Edward Gundersen Østmoe sad fange i Elmira i staten New York. Her sad han i ti

måneder, før end han aflagde ed på at kæmpe for nordtaterne. Elmira havde en højere dødsprocent end Andersonville.

Igennem breve sendt til venner og familie og senere beretninger fra overlevende, fortæller de om de marcher, de blev sendt ud på for derefter at nå frem, fra asken til ilden, til de forfærdelige fængsler.

Der var dog enkelte lyspunkter. Nordstatssoldater fortæller, at de på vejen sydpå blev mødt af mange venligtsindede kvinder, som gav dem mad og drikke. Det blev dog oftest hurtigt stoppet af vagterne.

Johnson Skipnes fortæller; "Tidligt om morgenen marcherede vi (nordstatsfangerne) ud til stationen for at tage toget til Richmond. Nogen begyndte at synge den kendte sang "Rally round the flag, boys". Omkvædet blev sunget af hele kompagniet med en følelse, der ikke let kunne glemmes. Hver eneste i kolonnen sang med på omkvædet "down with the traitors, up with the stars". Det blev nærmest råbt ud til rebellerne, og det syntes at virke på dem. Vagterne ved deres side gik uden at sige en lyd. Vinduerne i gaderne blev åbnet, og mænd, kvinder og børn sprang ud af sengen for at glo på de marcherende yankee-fanger.

Det stod senere i aviserne i Richmond, at det var de mest opsætsige, foragtelige og uhøviske fanger, borgerne havde set".

Vi oplever sammen med fangerne grusomhederne i Libby Prison, hvor der sad en del nordmænd.

Libby Prison, Richmond lå ved James floden og var en lagerbygning på tre etager. Skiltet "Libby & Son" hang stadig på bygningen, der husede omkring 1000 fanger.

Kommandanten, Major Turner, gav ordre til at fylde kælderens med krudt-tønder i tilfælde af, at unionsstyrkerne ville forsøge et angreb. General Kilpatrick gjorde med sit kavaleri faktisk et forsøg på undsættelse af fangerne. Der var en plan iblandt fangerne om en fællesflugt, hvis det blev muligt. De hørte kanonernes torden, men de blev fjernere og fjernere. Håbet var bristet.

Brevene de skrev blev gennemlæst af vogterne, og de blev snart træt af lange breve, så der blev lavet regler om, hvor mange linier de måtte skrive.

Fangerne fandt imidlertid hurtigt ud af at skrive med usynlig skrift. Der blev

brugt løgsaft, og modtageren skulle blot opvarme papiret, så trådte teksten frem.

Belle Island (Den smukke ø) var et grotesk ironisk navn på dette "hellhole"

Der levede fangerne i det fri igennem vinteren. Forsyningerne, som unionen sendte til dem, kom aldrig frem, men endte hos deres fangevogtere. De arme frysende skabninger måtte se deres vagter iført deres varme uniformer, hvad der ofte gav anledning til bemærkninger som "ud af den yankee overfrakke" Det kostede hårde straffe, hvis man blev taget for denne slags forseelser.

Af alle lejre er Andersonville det mest kendte og mest berygtede. Mindst 117 nordmænd sad fanget i Andersonville. Af dem overlevede kun ca. 34 personer. Lejren blev styret af den svejtsisk fødte Henry Wirz. Han var i øvrigt den eneste, der efter krigen blev hængt for sine ugerninger.

Igennem breve og avisartikler offentligtgjort efter krigen, hører man om de forhold, der ikke afviger fra dem vi kender fra koncentrationslejrene under 2. verdenskrig.

Osmund Johnson (Janson) født i Årdal, Norge deltog i 15th. Wisconsin og blev først taget til fange ved Stones River 31. december 1862. Han blev udvekslet og senere taget til fange ved Chicamauga i 1863. Han endte i Andersonville og overlevede blandt andet ved at røre majsmel op i sin ene sko.

Han var der, til de blev sat fri, og kom hjem og opdagede at hans kone var i færd med at blive gift med naboen. Hun troede han var død og kunne heller ikke kende ham, da hun så ham. Han vejede kun 30kg og kunne dårligt stå oprejst. Brylluppet blev stoppet, og hvad naboen sagde til det er ukendt. Men historien slutter –

Osmund og konen (Barbro) fik mange gode år. Naboen forblev deres gode ven, og om Barbro siges det, at hun var lykkelig med manden, hun giftede sig med, såvel som med manden hun næsten giftede sig med...

En meget begivenhedsrig flugt bliver beskrevet af oberst Ole C. Johnson Skipnes (15th Wisconsin). Han skrev om sit ophold i Libby og sin flugt, og det blev først bragt i avisen Milwaukee Sunday Telegraph i juli og august 1886.

19 september 1863 blev regimentet næsten omringet, og mange blev taget til fange, og han fortæller:

"En soldat forlangte i en uhøvisk tone at få mit sværd, men jeg modsatte mig det bestemt. Jeg sagde, at jeg ville udlevere det til rette vedkommende. Soldaten blev gal og spændte hanen på musketten og truede med at sende en kugle igennem hovedet på mig. Men jeg spurgte koldblodigt, hvorfor soldaten ikke gik til fronten og gjorde sin pligt der, da hans kammerater trængte til hans tjeneste, men det var selvfølgelig mindre farligt at

Andersonville fængslets indre

Wirz's hængning

Fange fra Andersonville ved sin frigivelse

skyde en fange. Nu kom en officer til stede og befalede soldaten at gå sin vej. Jeg blev da fulgt til general Hindmans stabsofficerer, hvor jeg afleverede mit sværd på officers-maner"

Sammen med løjtnant Hodges og Kaptajn Hunnicutt præsterede Johnson en flugt, der er så spændende, at man tænker på ordsproget "virkeligheden overgår fantasien".

Undervejs kommer de jagtede af blodhunde, udmattede og sultne til en hytte med lys i vinduet. De mente, at i det fattige hus kunne der enten kun bo "white trash" (fattige hvide) eller negre, så de tog chancen og kiggede ind af vinduet. I lyset af ildstedet så de, at det var sorte ansigter. De bankede på og gik ind.

De fik lidt mad og talte med de sorte om landets situation. "Men de sorte var meget uvidende og dumme, de syntes ikke at bryde sig om nogen ting. De vidste, der var krig, for den unge "massa" var med. Men de vidste ikke, hvad krigen drejede sig om. Kaptajnen forstod sig på negrenes karakter og fortalte dem, at krigen skulle befri negerslaverne. Derfor havde de kæmpet på slagmarken, var blevet taget til fange

og var senere flygtet. Kunne de komme tilbage til nord, ville de fortælle folk sandheden, og store hære ville blive samlet, og slavernes frihed ville snart komme. Efter dette fik de mad af negrene, som var en prins værdig. De spiste, hvad der svarede til hele familiens udleverede rationer for en uge, men så gav Johnson også konen en tynd guldring, han havde gemt"

En ganske interessant historie er omkring Ole Peter Hansen Balling. Vi hører om, hvordan han bliver såret og kommer hjem og senere bliver berømt for at male Kong Frederik 7., Præsident Lincoln og kong Oscar II.

Citaterne fra bogen er gengivet med forfatterens tilladelse.

Bogen kan købes direkte fra forlaget;
Nordmenn i Dødsleirene
Av Torbjørn Greipsland
ISBN 82-996298-1-4
Pris 200,-NKR

Emigrantforlaget 2005
Odinsvej 5, N-1811 Askim
www.emigrantforlaget.no

Chakotens mødeliste

for de kommende måneder

Alle møder åbnes kl. 19.00 og finder – med mindre andet er angivet i mødelisten – sted på Garnisonsbiblioteket på Kastellet. Vær opmærksom på, at døren er låst efter kl. 18.00 og at man skal ringe på for at blive lukket ind. Biblioteket har åbent for medlemmer fra kl. 18.00. Møderne søges afsluttet kl. 22.00.

Lørdag den 4. August:

Chakoten afholder sin sommerudflugt og gentager successen fra sidste år med en tur til Lejre. Vi bruger Forsøgscenteret i lejre som den perfekte ramme, når Nord og Sydstater tørner sammen i er brag af et slag. Se yderligere på hjemmesiden.

Onsdag den 15. august:

E.O.A. Hedegaard fortæller om Krigen på Sjælland i 1807

Lørdag den 1. september og søndag den 2. september fra kl. 12.00 – 17.00:

Udstilling om krigshandlingerne på Sjælland i 1807 hvor Selskabet i samarbejde med Officersskolen udstiller på Frederiksberg Slot. Efterfølgende stilles udstillingen op i Erichsens Palæ, Danske Banks Hovedsæde i Holmens Kanal, hvor den vil være åben frem til medio oktober. Se nærmere herom på hjemmesiden.

Onsdag den 5. september:

Mødet er annulleret som følge af alle de øvrige igangværende aktiviteter

Se evt. kortet over Kastellet og læs mere udførligt om aktiviteterne på Chakotens hjemmeside www.chakoten.dk

Oversigt over farvebilleder

FORSIDEN

viser en af de fem plancher med danske uniformer fra den såkaldte Augsburg-er Uniformsbilledserie, "Charackteristische Darstellung der vorzüglichsten Europäischen Militairs" (udg. 1802-1810), der bringer samtidens uniformer fra de forskellige europæiske lande.

Der findes to plancher med dansk infanteri, som vi allerede har vist som forsider af Chakoten, to med rytteri og en med artilleri. Forlæg for alle figurerne er antageligvis værket af von Köller fra 1801, som findes på Chakotens hjemmeside.

På denne planche ses en siddende rytter fra Holstenske Rytter Regiment, en hestgardeofficer og en husar.

Den mest interessante figur er nok hestgardeofficeren fra 1ste eskadron, idet her ses den lille flerfarvede sabeltaske, lidt mindre en husarernes, som nævnes i noterne til Köller. Fjeren på casquen er fæstet lidt besynderligt og forkert, ligeledes bemærker man, at officeren ingen skødeopklapninger har fortil. Fejlene skyldes, at det er, hvad kunstneren har kunnet se hos Köller, og illustrationen er gjort uden yderligere forlæg eller viden.

Grundlaget for de øvrige figurer er antageligvis også taget fra Köller. Kunstneren synes for den siddende rytter ikke helt at have forstået de danske skødeopklapninger fortil, men tegnet en blanding af det sete i Köller og så tidens almindelige lange skøder. Ligeledes har man givet rytterens fjer en forkert rød top, fjeren skal være helt hvid. Hattekvasten er blevet sort og ikke rød (rød-gul?), som Köller viser.

Så kunstnerne her, I. Volz og Nilson, har ikke fået det helt korrekt i detaljerne.

FORSIDENS INDERSIDE

For dem der skulle have lyst til at lave deres egen lille udgave af Raiders and Regulators i Andersonville kan man for billige penge købe bl.a. disse plastmodeller. Med lidt maling og brug af fantasien skulle det være muligt at lave et pænt diorama. Hvor mange Andersonville dioramaer mon vi ser til julekonkurrencen?

Raiders and Regulators i Andersonville

- Malet udgave af lejrkommandant Wirz til US\$ 10 fra the toy soldier company.
- En samling fanger, telte og vogtere inkl. den berygtede lejrkommandant Wirz til US\$ 10 på nettet. Hertil kommer fragt.
- Et plasticsamsæt af Andersonville i størrelse 1:32 til den ringe sum af US\$ 20 hos internetfirmaet "Toy Soldiers depot"
- En samling fanger med deres usle ly for vejret fra firmaet Americana til US\$ 25 med basal bemaling.
- Et udkigstårn til lejren til US\$ 3 umalet

Skanse 1:1

Det indre af skanse 1:1 med magasinbygninger og 84 pounds fæstningskanon i drejeaffutage

BAGSIDENS INDERSIDE

- Gebrüder Schneiders velkendte marcherende musikkorps af gardesoldater
- Eksempler på Gebrüder Schneiders særdeles vellykkede og livagtige udgaver af franske infanterister

Højt hævet over mængden drager pave Pius VIII (1829-30) i festligt optog gennem Vatikanet ledsaget af Schweizergarden. Bærestolen, Sedia gestatoria, blev afskaffet af Johannes XXIII (1958) som lakonisk forklarede: "Man siger, at jeg er for ydmyg til at benytte Sedia gestatoria. Men jeg er ikke ydmyg, blot for tyk og bange for at falde ned!"

BAGSIDEN

4 Flotte dioramaer med franske og engelske tropper og spanske guerillaer med 40 mm Perry Miniatures figurer i deres naturlige spanske miljø i the Peninsular War.

